

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLİĞİ BİLİM DALI

ORTAOKUL SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARININ
ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİNE GÖRE İNCELENMESİ

ÖZGÜR KULALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

NİSAN, 2019

MUĞLA

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLİĞİ BİLİM DALI

ORTAOKUL SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARININ ÖĞRETMEN
GÖRÜŞLERİNE GÖRE İNCELENMESİ

ÖZGÜR KULALI

Eğitim Bilimleri Enstitüsünce
“Yüksek Lisans”
Diploması Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir.

Tezin Sözlü Savunma Tarihi: 18.04.2019

Tez Danışmanı: Prof. Dr. İbrahim GÜNER

Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Mustafa GİRGİN

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Abdullah UĞUR

Enstitü Müdürü: Prof. Dr. Ayşe Rezan ÇEÇEN EROĞUL

NİSAN, 2019

TUTANAK

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü'nün 03/04/2019 tarih ve 283/5 sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 24/6 maddesine göre, İlköğretim Eğitimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Özgür KULALI'nın "Ortaokul Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Öğretmen Görüşlerine Göre İncelenmesi" başlıklı tezini incelemiş ve aday 18/04/2019 tarihinde saat 13:30'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 60. dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin kabul edildiğine...ay...barajı...ile karar verilmiştir.

Prof. Dr. İbrahim GÜNER

Tez Danışmanı

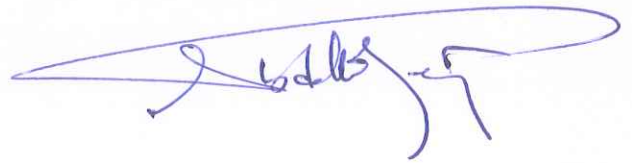

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa GİRGIN

Üye

Doç. Dr. Abdullah UĞUR

Üye

ETİK BEYANI

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırlanan“Ortaokul Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Öğretmen Görüşlerine Göre İncelenmesi” başlıklı Yüksek Lisans tez çalışmasında;

- Tez içinde sunulan veriler, bilgiler ve dokümanların akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde edildiğini,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçların bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunulduğunu,
- Tez çalışmasında yararlanılan eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterildiğini,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapılmadığını,
- Bu tezde sunulan çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. 18/04/2019

Özgür KULALI

Bu tezde kullanılan ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

ÖZET

ORTAOKUL SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARININ ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİNE GÖRE İNCELENMESİ

ÖZGÜR KULALI

Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilgiler Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. İbrahim GÜNER

Mayıs 2019, 56 sayfa

Sosyal Bilgiler dersi günümüzde ve gelecekte nesillerin hayat ile bağlantısı için temel derslerden birisidir. Bu dersin aktarımında ise en önemli materyal ders kitaplarıdır. Ders kitapları ise sadece bilgi kaynağı olarak ele alınmamalıdır. Çünkü ders kitaplarının bilgiyi aktarması için diğer unsurlar da vardır. Bu çalışmada ders kitapları eğitsel içerik, görsel tasarım, dil ve anlatım, fiziksel tasarım, ölçme ve değerlendirme yönünden incelenmiştir. Durum çalışma yönteminin kullanıldığı bu nitel çalışmada Ortaokul Sosyal Bilgiler Ders Kitabı öğretmen görüşlerine göre incelenmiştir. Yapılan çalışmada ders kitaplarının incelenmesi için yarı-yapılandırılmış bir görüşme formu kullanılmıştır. Bunun sebebi ders kitapları hakkında derinlemesine bilgi almaktır. Araştırmada 2018-2019 yılında yeni Sosyal Bilgiler müfredatına uygun ders kitapları incelenmiştir. Bu inceleme sırasında örneklem olarak 24 Sosyal Bilgiler öğretmeniyle görüşülmüştür. Araştırmanın analizi için ise kodlar belirlenmiş ve çeşitli bulgulara ulaşılmıştır. Katılımcıların görüşlerine göre Ortaokul Sosyal Bilgiler ders kitaplarında görsel materyallerin daha da etkinleştirilmesi, ölçme ve değerlendirme çalışmalarının farklılaştırılması gibi bulgulara ulaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: Ders Kitabı, Sosyal Bilgiler, Öğretmen Görüşü

ABSTRACT

EXAMINATION OF SECONDARY SCHOOL SOCIAL STUDIES COURSEBOOKS ACCORDING TO TEACHER VIEWS

ÖZGÜR KULALI

Master Thesis, Department of Elementary Education

Supervisor: Prof.Dr. İbrahim GÜNER

April 2019, 56 pages

The Social Studies subject is one of the basic subjects for the connection of generations with life in the present and future. Coursebooks are the most important materials in the transmission of this subject. Coursebooks should not be considered only as a source of information. Because there are other elements for the coursebooks to transfer information. In this study, coursebooks are examined in terms of educational content, visual design, language and expression, physical design, assesment and evaluation. In this qualitative study that in using case study method, secondary school social sciences coursebook is examined according to teachers opinions. For examining the coursebooks, a semi-structured interview form was used in this study to get detailed information about coursebooks. In the research, the textbooks which are appropriate for the new Social Studies curriculum were examined in the academic year of 2018-2019. During this study, 24 Social Studies teachers were interviewed as a sample. For the analysis of the research, codes were determined and various findings were figured out. According to the opinions of the participants, some of the findings have been found out in secondary school social studies coursebooks such as further activation of visual materials and differentiation of assesment and evaluation studies.

Keywords: Coursebook, Social Studies, Teacher Opinion

ÖNSÖZ

Ders kitapları bir nesile aktarım için en önemli kaynaktır. Ders kitapları kimi zaman kenara atılıp kalmasına rağmen bilgi eksikliğinde yine ilk olarak bakılan materyallerdir. Ders kitaplarının bu denli önemli olması da doğal olarak eğitimcilerin araştırma konularını meşgul etmektedir. Ders kitaplarını sadece bir yönden değil farklı niteliklerle araştırmak eğitime daha çok katkı sağlayacaktır. Ben bir eğitimci olarak ders kitaplarını farklı özellikler açısından öğretmen görüşlerine göre incelemeyi elimden geldiğince yapmaya çalıştım. Ders kitapları her geçen gün yenilenirken sadece bir noktasiyla değil bir bütün olarak incelemek ve bunların sonucunu yansıtmak ileriki zamanlarda çıkarılacak ders kitaplarının daha donanımlı olmasını sağlayacaktır. Bunun neticesinde elde edilecek bilgilerin bilim dünyasında kullanılması ve bu alandaki eksiklerin giderilmesi gibi amaçlara sahibim.

Tez çalışmamda bilgisi ve tecrübesiyle hayranlığımı kazanmış aynı zamanda bu tecrübesini ve bilgisini bana aktarmaya çalışan; akademik dünyada olmamı sağlayan sayın danışmanım Prof. Dr. İbrahim GÜNER'e teşekkürlerimi sunarım. Tez çalışmam da bana bilgileri ve yardımlarıyla büyük yol katmeme sağlayan araştırma görevlileri Sedat ALTINTAŞ'a, Alper KARABABA'ya ve Arca ADIGÜZEL'e teşekkürlerimi sunarım. Yine bu süreçte beni yalnız bırakmayan, bir çok eksiğim olmasına rağmen bana kendimi güvenimi sağlayan, ikinci bir danışman gibi hiçbir yardımını esirgemeyen sayın hocam Yrd. Doç. Dr. Mustafa GİRGİN'e de emekleri için teşekkürlerimi sunarım. Son olarak benim bu yaşa kadar gelmemde emeği geçen, her zaman desteğini yanımda hissettiğim, bana maddi ve manevi anlamda bu zamana kadar sahip çıkan sevgili aileme teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	v
ABSTRACT.....	vi
ÖNSÖZ	vii
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar DİZİNİ	x
ŞEKİLLER DİZİNİ	xi
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xii
EKLER DİZİNİ	xiii

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Problem Durumu.....	1
1.2. Araştırmanın Amacı.....	3
1.3. Araştırmanın Önemi	3
1. 4. Araştırmanın Problem Cümlesi	4
1. 5. Araştırmanın Alt Problemleri	4
1. 6. Araştırmanın Sayılıtları.....	5
1. 7. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	5
1. 8. Tanımlar	5

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE İLE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1.Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgiler.....	6
2.2 Dünyada ve Türkiye’de Sosyal Bilgilerin Gelişimi.....	7
2.3 Ders kitapları.....	9
2.4.Ders Kitabının Özellikleri.....	11
2.4.1.Ders Kitabının Fiziksel Özelliklerinin Önemi	11
2.4.2.Ders Kitabının Eğitsel Özelliklerinin Önemi.....	14

2.4.3Ders Kitaplarının Dil ve Anlatım Özelliklerinin Önemi	14
2.4.4.Ders Kitabının Görsel Özelliklerin Önemi	16
2.5.İlgili Yurtdışı Araştırmalar	17
2.6.İlgili Yurtiçi Araştırmalar	17

BÖLÜM III

YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli.....	20
3.2. Çalışma Grubu	20
3.3. Verilerin Toplama Araçları.....	21
3.4. Verilerin Çözümlemesi	22
3.5. Geçerlik ve Güvenirlik.....	23

BÖLÜM IV

BULGULAR

4.1. Ortaokul Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Fiziksel Tasarımı Hakkındaki Öğretmen Görüşleri	25
4.2.Ortaokul Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Eğitsel İçerik Hakkındaki Öğretmen Görüşleri	28
4. 3. Ortaokul Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Görsel Özellikleri Bakımından Öğretmen Görüşleri	33
4.4. Ortaokul Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Dil ve Anlatım Özellikleri Bakımından Öğretmen Görüşleri	35
4. 5. Ortaokul Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Ölçme ve Değerlendirme Özellikleri Bakımından Öğretmen Görüşleri.....	37
4. 6. Öğretmenlerin İdeal Ders Kitabı Hakkında Görüşleri	41

BÖLÜM V

TARTIŞMA SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Öneriler	48
KAYNAKÇA.....	50
EKLER.....	54
ÖZGEÇMİŞ	56

TABLolar DİZİNİ

Tablo 3.1. Araştırmaya Katılan Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Demografik Özellikleri	21
Tablo 4.1. Katılımcıların Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Sağlamlığı Hakkında Görüşleri.....	25
Tablo 4.2. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Tasarımı Hakkında Öğretmen Görüşleri.....	27
Tablo 4.3. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Eğitsel İçeriği Hakkında Öğretmen Görüşleri.....	29
Tablo 4.4. Ortaokul Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Öğrenci Merakını Uyandıracak Unsurların Tuttuğu Yer Hakkında Öğretmen Görüşleri.....	31
Tablo 4.5. Ders Kitaplarının Görsel Özellikleri Bakımından Öğretmen Görüşleri.....	33
Tablo 4.6. Ortaokul Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Dil ve Anlatım Özellikleri Bakımından Öğretmen Görüşleri.....	35
Tablo 4.7. Ders Kitaplarındaki Ölçme ve Değerlendirme Sorularının Yeterliliği Hakkında Öğretmen Görüşleri.....	37
Tablo 4.8. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Ölçme ve Değerlendirme Sorularının Farklılıkları Konusunda Öğretmen Görüşleri.....	39
Tablo 4.9. İdeal Ders Kitabı Hakkında Öğretmen Görüşleri.....	41

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabı kapağı.....	12
Şekil 2. Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabı kapağı.....	13
Şekil 3. Sosyal bilgiler 7.sınıf ders kitabı kapağı.....	13
Şekil 4. Ders kitabının öğrenci ile iletişim süreci.....	15

KISALTMALAR DİZİNİ

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

YY: Yüzyıl

MÖ: Milattan Önce

F: Frekans

%: Yüzde

EKLER DİZİNİ

Ek 1.Öğretmen Görüşme Formu.....	54
Ek2.Ortaokul Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Künyesi.....	55

BÖLÜM I

GİRİŞ

Bu bölümde, araştırmanın “problemi ve alt problem cümleleri”, “amacı”, “önemi”, “varsayımları”, “sınırlılıkları” ve “tanımları” üzerinde durulmuştur.

1.1. Problem Durumu

Sosyal bilgiler alanının dünyada ortaya çıkışına bakıldığında; 18. 19. Yüzyıllarda disiplinleşmesini tamamlayan sosyal bilimlerin devasa birikiminin genç nesle nasıl aktarılacağı sorununun pratik bir çözümü olarak ortaya çıktığı görülmektedir (Altun, 2013). Sosyal bilgilerin genç nesle aktarılmasında öğretim programlarının önemli bir rolü vardır. Bu öğretim programlarında belirlenen davranışları yani bilgi ve becerileri öğrencilere kazandıracak faaliyetleri içermesi ve bu faaliyetlere rehberlik edici nitelikte olması ders kitaplarının hazırlanmasındaki temel ilkeleri oluşturmaktadır. Temel ilkelere göre hazırlanan ders kitapları, eğitimin hedeflerini gerçekleştirmek için öğrencilerin öğrenmelerine kaynaklık eden öğretim araçlarından biridir (Güleç ve Demirtaş, 2012). Ders kitaplarının hazırlanmasındaki ana unsur; kitapların öğretim programında belirlenen davranışları yani; bilgi, beceri ve özellikleri öğrencilere kazandıracak faaliyetleri kapsaması ve bu faaliyetlere rehberlik edici özellikte olmasıdır. Ders kitapları, öğrenciye öğrenme yaşantıları verebilmeli, bu konuda rehberlik edebilmelidir. Bu da öğrencilerin mümkün olduğunca fazla ve çeşitli etkinliklere yöneltilmesi ile olabilir. Ders kitapları ise bunu ünite girişlerinde ve sonlarında yapar (Altun, 2013). Bu nedenle ders kitapları gerek içeriğiyle gerekse

biçimsel yapısıyla birbirini tamamlayarak bir bütünlük içerisinde oluşturulmalıdır.

Sosyal bilgilerin, Tarih ve Ahlak Felsefesi ile başladığı görülür. Bu bilimlerde içinde yer alan disiplinler ise 19.yy da büyük bir gelişme göstermiştir. 20.yy da ise bu disiplinlere yenilere eklenmiştir. Sosyal bilgiler dersinde bir çocuk yakın ve uzak toplumsal çevresini, geçmişini, bugünü ve geleceği daha yakından tanıma olanağıyla iç içedir. Çocuğun toplumsal çevresini öğrenmesi ve gelişimi için bu derse ihtiyaç vardır. Sosyal bilgiler dersinde bu gelişimi sağlamak için ders kitaplarına önemli görevler düşmektedir.

Ders kitaplarının kullanımının M.Ö.4000 li yıllara kadar dayandığını düşünülmektedir. Eski Mısır'da birçok bilginin papirüs kağıtları üzerine yazıldığı araştırmalarda görülmüştür. Matbaanın icadı ile birlikte ise bilginin ve yazının daha çabuk diğer insanlara ulaştığı bilinmektedir. Eğitim alanında önemli bir yere sahip olan ders kitapları bu bilgileri aktarmada gizli kahraman gibidir. Eğitim-öğretim ortamını onlar belirler, aktarılacak materyal çoğunlukla onlarla gerçekleşir. Buna rağmen ders kitaplarından sadece sıradan kâğıt parçaları olarak bahsedilir. Oysa; çocuklarımızın zihinsel algılarının oluşumundan, okuma alışkanlığı kazanmalarına kadar birçok yaşamsal etken onlarla biçimlenir (Hızarcı, 2009).

Millî Eğitim Bakanlığına bağlı eğitim kurumlarında okutulacak ders kitaplarının incelenmesi, değerlendirilmesi ve kabulü ile ilgili iş ve işlemleri düzenleyen Millî Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği (2016)'nde ders kitaplarının içerik; dil, anlatım ve üslup; öğrenme, öğretme, ölçme ve değerlendirme; teknik, tasarım ve düzenleme yönlerinden taşınması gereken özellikler belirtilmiştir. Bu nedenle hazırlanan sosyal bilgiler ders kitaplarının içerik; dil, anlatım ve üslup; öğrenme, öğretme, ölçme ve değerlendirme; teknik, tasarım ve düzenleme yönlerinden öğrencilerin düzeyine uygun olması beklenmektedir. Hazırlanan ve MEB tarafından uygun görülen kitapların bu özellikleri taşıyıp taşımadığı oldukça önemlidir. Ders kitaplarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesinin bu alana yarar sağlayacağı düşünülmektedir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Geçmişten günümüze eğitimdeki araştırmacıların birçoğunun aklını meşgul eden bir sorun bulunmaktadır: Ders Kitapları. Ders kitaplarının ideal olması, daha iyi olması konusunda birçok araştırmacı kendi araştırmalarına bunu yansıtmıştır.

Ders kitapları hemen her müfredat değişikliğinde yenilenmiştir. 2018 yılında ise Sosyal Bilgiler dersi içeriğinde değişiklikler meydana gelmiş ve ders kitabı yenilenmiştir. Ders kitaplarının her geçen gün daha iyi hale gelmesi beklenmektedir. 2018 yılında ders kitapları yenilediği için güncel olması bu alanda çalışılma gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bu çalışmada 2018 yılında kabul edilen MEB Ders Kitapları Dizisinde yer alan Ortaokul Sosyal Bilgiler ders kitaplarını öğretmen görüşlerine göre incelenmesi amaçlanmıştır.

1.3. Araştırmanın Önemi

Sosyal bilgiler dersi birden fazla alanı içinde bulunduran bir derstir. Sosyal Bilgileri tanımlamak, coğrafya ya da tarih gibi disiplinleri anlatmaktan daha zordur; çünkü Sosyal Bilgiler çok disiplinli bir alandır (Doğanay, 2004).

Eğitim kurumlarının temel işlevi günümüzde faydalı ve etkin vatandaş olabilmek için gerekli olan bilgi, beceri ve değerleri öğrenciye aktarmaktır. Bu bilgi, beceri ve değerlerinin önemli bir kısmı ilköğretim kurumlarında Sosyal Bilgiler dersi ile aktarılmaya çalışılır (Kılıçoğlu, 2015). Sosyal Bilgiler dersi bu denli bir yükün altına girdiği için bu bilgilerin aktarılması da önemli bir yer taşır. Bu bilgilerin öğrenciye aktarılmasındaki temel kaynaklarda ders kitabı öncülük etmektedir. Ders kitaplarını ise sadece bilgi aktarımına sahip olan nesnelere olarak görülmektedir. Ancak ders kitaplarının bilgiyi aktarmasında sadece içinde yazanlar yeterli değildir. Bilgi aktarımı çok basit bir olaymış gibi görülse de aslında kitabın içerisinde yer alan görseller, dil ve anlatım özellikleri, ünite sonundaki ölçme ve değerlendirme çalışmaları da bilgi aktarımında rol oynamaktadır. Hatta kitabın nasıl kullanılacağına bilinmesi bile bu aktarımda rol oynar. Bu yüzden ders kitaplarının içinde yazanın dışına da çıkılmalı

kitaplara bir bütün olarak bakılmalıdır. Kitapların bir yönünün iyi olması o kitabın kullanışlı ve nitelikli olduğunu göstermez. Ders kitapları hakkında yapılan çalışmalardan elde edilecek veriler doğrultusunda gelecek senelerde hazırlanacak olan kitapların nitelikli olması, birçok yönden kullanışlı olması beklenmektedir. Bunun doğrultusunda bu çalışmalardan elde edilecek veriler sayesinde eğer varsa kitaplardaki eksikler ortaya koyulacak ve daha ideal bir ders kitabının hazırlanmasında kaynaklık edecektir.

1. 4. Araştırmanın Problem Cümlesi

Bu çalışmada 2018 yılında kabul edilen MEB Ders Kitapları Dizisinde yer alan ortaokul Sosyal Bilgiler ders kitapları eğitsel içerik, görsel tasarım, fiziksel tasarım, dil ve anlatım, ölçme ve değerlendirme boyutunda incelenecektir. Bu inceleme yapılırken Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin görüşlerine başvurulacaktır. Buna bağlı olarak araştırmanın problem cümlesi ‘Ortaokul Sosyal Bilgiler Ders Kitapları Öğretmen Görüşlerine Göre Nasıldır?’ olmuştur.

1. 5. Araştırmanın Alt Problemleri

1. Ortaokul Sosyal Bilgiler Ders Kitapları fiziksel tasarım bakımından nasıldır?
- 2.Ortaokul Sosyal Bilgiler Ders Kitapları’nda eğitsel tasarım ve içerik bakımından nasıldır?
3. Ortaokul Sosyal Bilgiler Kitapları’nda görsel tasarım bakımından nasıldır?
4. Ortaokul Sosyal Bilgiler Ders Kitapları dil ve anlatım yönünden nasıldır?
- 5-Ortaokul Sosyal Bilgiler Ders Kitapları ölçme ve değerlendirme açısından nasıldır?

1. 6. Araştırmanın Sayılıları

Bu araştırmada,

1. Seçilen örneklemin evreni temsil ettiği,
2. Seçilen yöntemin araştırmanın amacına uygun olduğu,
3. Görüşme yapılan öğretmenlerin samimi cevaplar verdiği varsayılmaktadır.

1. 7. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma,

1. 2018-2019 eğitim-öğretim yılında Muğla ilinde görev yapan ve ulaşılabilen 24 Sosyal Bilgiler öğretmenin görüşleriyle sınırlanmıştır.

1. 8. Tanımlar

Sosyal Bilgiler: Sosyal bilgiler, insanın toplumda varoluşunu gerçekleştirmesine katkı sağlamak amacıyla; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimleri ve vatandaşlık bilgileri konularını yansıtan; öğrenme alanlarının bir ünite ya da tema altında toplanmasını içeren; insanın sosyal ve fiziki çevresi ile etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği; toplu öğretim anlayışından yola çıkarak oluşturulmuş bir ilköğretim dersi (MEB, 2005: 51).

Ders Kitapları: Herhangi bir dersin öğretimi için ve belli bir seviyedeki öğrencilere yönelik olarak yazılan, içeriği öğretim programına uygun olan, incelemesi yapılmış ve onaylanmış temel kaynaklardır. (Ceyhan ve Yiğit, 2003: 16).

Sosyal Bilimler: İnsanlar tarafından üretilen gerçekleri kanıtlamaya dayalı bağ kurma süreci ve bu sürecin neticesinde toplanan dirik bilgilerdir (Sönmez, 1997).

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1.Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgiler

Sosyal bilimler ve sosyal bilgiler kavramı sürekli karıştırılan iki farklı kavramdır. Sosyal bilimler insanlar tarafından üretilen gerçekleri kanıtlamaya dayalı bağ kurma süreci ve bu sürecin neticesinde toplanan dirik bilgiler olarak tanımlanabilir (Sönmez, 1997). Bu tanıma göre sosyal bilimler insan tarafından oluşturulan gerçekle uğraşmaktır.

İnsanın birincisi doğal, ikincisi onun tarafından hem doğa, hem de etrafındaki kişilerle etkileşim sonucu oluşturduğu toplumsal olmak üzere iki çevresi vardır. Bu iki çevre, onun var olmasını, bir bakıma birey olmasını sağlar. Birinci çevreyi doğa bilimleri, ikinci çevreyi ise sosyal bilimler incelemeye çalışmaktadır. Her iki çevre bilimsel yöntemle ele alınmakta, neden-sonuç ilişkisine göre saptanmaya çalışılmaktadır. Bu açıdan hem doğa, hem de sosyal bilimler birbirinden yararlanmaktadır; çünkü doğal bilimler ve toplumsal bilimler gerçekle çalışmaktadırlar (Sönmez, 1997, s.3).

Safran (2008) ise sosyal bilimleri toplumla ilgili disiplinlerin belirli kurallar eşliğinde bilimsel olarak incelenmesi olarak ele almıştır.

Sosyal Bilgiler tanımı ise geçmişten günümüze kadar birçok kez farklılaşmıştır. Diğer bilimlerden farklı olarak bu ders birden farklı alanı içinde barındıran ve geçmişle günümüz arasındaki bir bağ olarak tanımlanabilir. Bunun nedeni ise tarih, hukuk, antropoloji, eğitim, sosyoloji, coğrafya, ekonomi, felsefe, psikoloji gibi diğer alanların ortak noktası olmasıdır. Bu alanların her biri ayrı ayrı değerlendirilse de sosyal bilgiler bu alanların bir kesişimi gibidir. İlköğretim okullarında Sosyal Bilimlerden alınan içerik Sosyal Bilgiler dersinin ünitelerinde pekiştirilip toplanarak kullanılmaktadır (Öztürk, 2007).

Sosyal bilgiler dersi dünyada ve Türkiye’de kişileri hayata hazırlamak için önemli bir ders olarak görülmektedir. Öztürk (2014) sosyal bilimlerin keşiflerini entegre edip öğrencilerin seviyesine göre basitleştiren ve bu keşifleri kullanarak, öğrencilere, sosyal yaşama uyum sağlamada ve toplumsal sorunlara çözüm üretmede ihtiyaçları olan bilgi, beceri, tutum ve değerleri vermeyi hedefleyen bir yurttaşlık eğitim programı olarak tanımlamaktadır. Bu iki kavram arasındaki temel fark sosyal bilimlerin ortaya çıkarmış olduğu gerçeklikleri ve olguları sosyal bilgilerin genel olarak almasıdır. İnsanın ortaya çıkarmış olduğu alanları bir bütün halinde ele alan sosyal bilgiler olmaktadır.

2.2 Dünyada ve Türkiye’de Sosyal Bilgilerin Gelişimi

Sosyal Bilgilerin içeriğine giren konular, Antik Yunan ve Roma gibi büyük medeniyetler kuran eski gelişmiş toplumlarda ilk çağlardan beri okutulmuştur. Ünlü Yunan düşünürleri olarak bildiğimiz Aristo, Eflatun, Heredotes gibi kimseler aynı zamanda öğretmenlik yaparak dersler vermişlerdir. Yine bir başka köklü medeniyet olan Çin medeniyetinde de tarih dersleri önemli olarak görülmüş ve okutulmuştur. Antik Yunan’a kadar inen geçmişe rağmen Sosyal Bilgiler dersinin yaygın bir şekilde programlara girmesi büyük ölçüde batı dünyasında 19. yy da olmuştur. Osmanlı Türkiye’si de çok zaman geçmeden bu gelişmeleri kendi programlarına yansıtmıştır. Ancak bu dersler tarih ve coğrafya olmak üzere tek disiplinli program anlayışına göre belirlenmiştir (Öztürk, 2007, s.43).

ABD’de ise Sosyal Bilgiler, okullara bir konu alanı ya da ders olarak 20. yy başlarında toplumsal yaşantıların karmaşıklaşması, toplumsal değişimin ve bu toplumda çatışmanın fazlalaşmasıyla birlikte gelmiştir. Sosyal Bilgilerin bir konu alanı olarak eğitim programlarına dahil olması, ilerlemecilik felsefesinin ‘demokratik toplum için vatandaş yetiştirme’ mantığıyla olmuştur. 1930larda yeniden kurmacılık ve çocuğu merkeze alan yaklaşımı benimseyen eğitimciler de Sosyal Bilgiler programının gerçekleşmesi adına çaba sarf etmişlerdir. Fakat 1940lı yıllarda Sosyal Bilgiler programları büyük oranda tarih ve coğrafya olarak uygulanmaya başlamıştır (Erden,1997,s.6).

Türk tarihine bakıldığında ise Sosyal Bilgiler dersi ile içerikler ilk olarak Selçuklularda Nizamiye Medreselerinde okutulmuştur. Sonraki dönemlerde devam eder Türk-İslam devletlerinde ve Osmanlılarda Sosyal Bilgiler konuları özellikle tarih ve coğrafya olmak üzere okutulmaya devam etmiştir (Bilgili, 2008).

Osmanlı toplumunda, küçük yaşta gidilen sıbyan mektepleri ve medreselerde din temeline dayalı bilgiler programlarda yer alırken, Sosyal Bilgiler dersi içeriğine dahil olan bazı dersler, kurumların öğretim seviyelerine uygun biçimde belli saat ve sürelerle okutulmuştur (Sözer, 1998)

Sosyal Bilgilerin alanını ilgilendiren dersler ilk kez Sultan 2.Abdülhamit zamanında, Maarif Nezaretine bağlı iptidailerde verilmiştir. 1904 de tüm okullar adına belirlenen yeni programda yalnız Muhtasar Tarih-i Osmani dersi vardı. 1913 tarihli Tedrisat-ı İbtidaiye Kanun-ı Muvakkati kanunuyla tarih ve coğrafya derslerinden başka Malumat-ı Medeniye ve Ahlakiye ve İktisadiye ilköğretim programına dahil edilmiştir (Safran, 2008, s.13).

Cumhuriyetin ilanından sonra ise Sosyal Bilgiler dersi için önemli gelişmeler olmuştur.1926 yılından beri programlarda tarih, coğrafya, yurt bilgisi dersleri eklenmiştir (Bilgili, 2008).

Sosyal Bilgiler disiplinler arası bir program yaklaşımı ve bir ders olarak Türkiye’de ilk defa 1960lı yıllarda benimsenmeye başlamıştır. 1962 program taslağında ilkokulun hedefi ‘kişisel, insanlık münasebeti, ekonomik ve toplumsal hayat’ bakımından ele alınmış, tarih, coğrafya, yurt bilgisi dersleri birleştirilerek Toplum ve Ülke İncelemeleri dersi konmuştur (Sönmez, 2005, s.459).

1968 yılından beri ilkokullarda, 1976 yılından beri ise ortaokullarda okutulmaya başlanan Sosyal Bilgiler dersi 1985 yılında 2. Kademe Milli Tarih, Milli Coğrafya ve Vatandaşlık Bilgisi dersleri olarak verilmiştir. 1997-98 yılından itibaren ise 4 ile 7. sınıflar arasında tekrar Sosyal Bilgiler olarak okutulmaya devam edilmiştir (Safran, 2008, s.14).

Son zamanlar ise dünyadaki gelişmeler göz önünde bulundurularak yoğun programlar geliştirilmiştir. Bunun sonucunda 2005 yılından itibaren MEB tarafından verimli sonuç alınan programlar günümüzde hala kullanılmakta ve bütün ülkede uygulanmaktadır.

2.3 Ders Kitapları

Ders kitapları geçmişte bir çok medeniyet tarafından kullanılmıştır. Özellikle kağıdın icadından sonra dünyada yaşanan gelişmeler ile birlikte bilgi artık birden farklı kişiye aktarılabilmekteydi. Yine matbaanın icadı da bilginin hızlı bir şekilde yayılmasını sağlamıştır.

Ders kitapları öğrenme-öğretme sürecinde günümüzde planlı eğitimle birlikte kullanılmaktadır. Formal eğitimin en önemli kaynaklarından biridir. Dünyada olduğu gibi ülkemizde de yoğun bir şekilde kullanılmakta ve birkaç yılda bir içeriği sürekli değişmektedir.

Ders kitaplarının amacı kişilere öğrenme-öğretme sürecinde yardım etmekle birlikte farklı amaçlar da taşımaktadır. Gagne'ye göre;

- Derse öğrencinin ilgisinin artırması,
  - Konuların hedeflerini belli bir şekilde ortaya koyması,
  - Öğrencileri ilgili dersin önemli bölümlerine yönlendirmesi,
  - Dersin dikkat çekici yerlerinin bilgilerini sunması,
  - Bilginin depolanması adına fayda sağlaması,
  - Örnek ve uygulamaya fazlasıyla yer vermesi,
  - Öğrenciyi bilgi ve becerileri geliştirmek için özendirilmesi,
  - Öğrenciye problemi anlamayı ve çözmeyi öğretmesi,
  - Öğrencilerin kendini değerlendirmeleri için seçenekler sunması,
  - Öğrenciyi; benlik, iç kontrol, çalışma vb. yönlerden geliştirmeye özendirilmesi,
- gibi yeterliliklere sahip olması gerekmektedir.

Amaçların dışında ise ders kitaplarını kullanacak öğretmenlerin de ders kitabının kullanılmasında bilgi sahibi olması ve kitapları iyi incelemesi gerekir (Tertemiz, Ercan ve Kayabaşı, 2001).

Küçükahmet (2000) 'e göre ise ders kitapları genel olarak şu ölçütlere sahip olmalıdır:

-Ders kitabı yazı genişliği, sayfa genişliği, sayfa sayısı, renk ve kullanımı bakımından seviyeye uygun olmalıdır.

-Kavram düzeyi, yazarın stili, kelime düzeyi ve söz dizimi kademeye uygun olmalıdır.

-Konu alanı, değerlerin sunumu, ilgilerin gelişimi ve olgunluk gereksinimleri bakımından çocuğun yaşına uygun seviyede olmalıdır.

-Bireylerin duyguları ve sorumlulukları arasındaki benzerlik ve farklılıkları dikkate alınmalıdır.

-Ders kitaplarının öğrencinin anlama seviyesine göre uygunluk düzeyi belirlenmelidir.

Ders kitapları, Talim ve Terbiye Kurulunca değerlendirilerek uygun görüldükleri takdirde okutulmaya hak kazandıkları için söz konusu kurum tarafından yazımda dikkat edilmesi gereken çeşitli kriterler ortaya konmuştur. Bu sebeple ders kitapları Talim ve Terbiye Kurulunca belirlenen doğrultusunda hazırlanmıştır. Ders kitapları hazırlama sürecinde ise aranan nitelikler şu şekilde ifade edilmiştir (MEB, 2007).

1-Öğrencileri; milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerler bakımından besleyen; demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı görev ve sorumluluklarını yerine getirmede yol gösteren ve bunu değerlerle ilgili ders konularını sevdiren okuma metinleri içerir.

2-Türk Milli Eğitiminin genel amaçları ve temel ilkeleri ile kitabın hitap ettiği eğitim kurumunun amaçlarına uygun olur.

3-Atatürk İlke ve İnkılapları ile ilgili konulara, öğretim programlarına ve kurulca alınan kararlara uygun olur.

4-Demokrasi ve insan hakları ile kültürel ve evrensel değerlere katkı sağlar.

5-Bilginin nasıl üretileceğine ilişkin vurgu yapar.

6-Bilişim teknolojisinin etkin ve verimli kullanıma teşvik eder.

7-Türk toplumunun sosyal, ahlaki, kültürel ve tarihi değerlerini geliştirerek yaşatır.

8-Öğretim programının kazandırmayı amaçladığı bilgi, beceri ve yetkinlikleri kapsar.

9-Ön yargı ve normatif önermelerden uzak olarak konuyla ilgili farklı bakış açıları içerir.

10-Kişi, kurum ve kuruluşları yıpratıcı unsurları taşımaz.

11-Her türlü etkinlikle öğretmenin rehberliğinde öğrenciyi merkeze alır.

12-Konuların hazırlanması ve düzenlenmesinde öğrencilerin ilgi, yetenek ve ihtiyaçlarını göz önünde bulundurur.

2.4.Ders Kitabının Özellikleri

Ders kitapları özellikleri bakımından ayrılır. Bunlar fiziksel, eğitsel, görsel tasarım, dil ve anlatım özellikleridir.

2.4.1.Ders Kitabının Fiziksel Özelliklerinin Önemi

Atmaca (2006) göre kitapların amacı sadece bilgi kazandırmak değildir. Çünkü böyle bir kitap öğrencide okuma zevki uyandırmaz. Kitap okuma sevgisinin önemi kadar kitapların görsel anlamda da okuyucuya hitap etmesi gerekmektedir. Bu nedenle ders kitaplarımızda görsel anlamda önemlidir. Öğrenci kitabı eline aldığı zaman ilk olarak fiziksel özellikleriyle karşılaşmaktadır. Bu fiziksel özellikler kitabın içeriği kadar önemlidir. Bu özellikler ise ;

-Kağıt kalitesi

-Kitabın kapağı

-Cilt

-Kitabın ebadı

-Kitabın forma sayısı

-Kitabın baskı kalitesi

-Yazı tipleri ve büyüklükleri

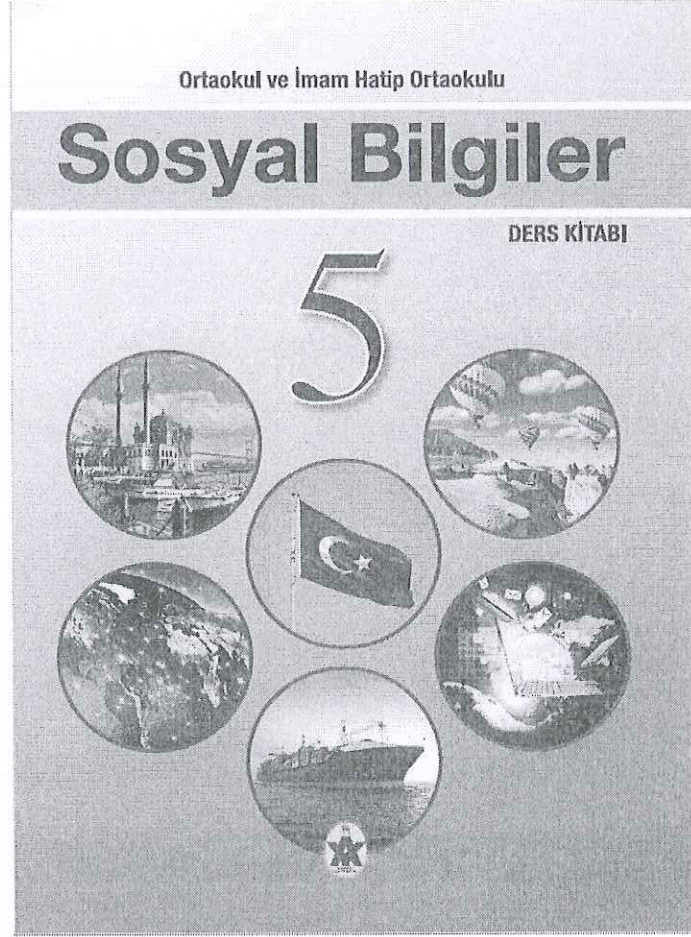
-Boşluklar

-Tanıtım bilgileri

-Zorunlu bölümler olarak sıralanmıştır.

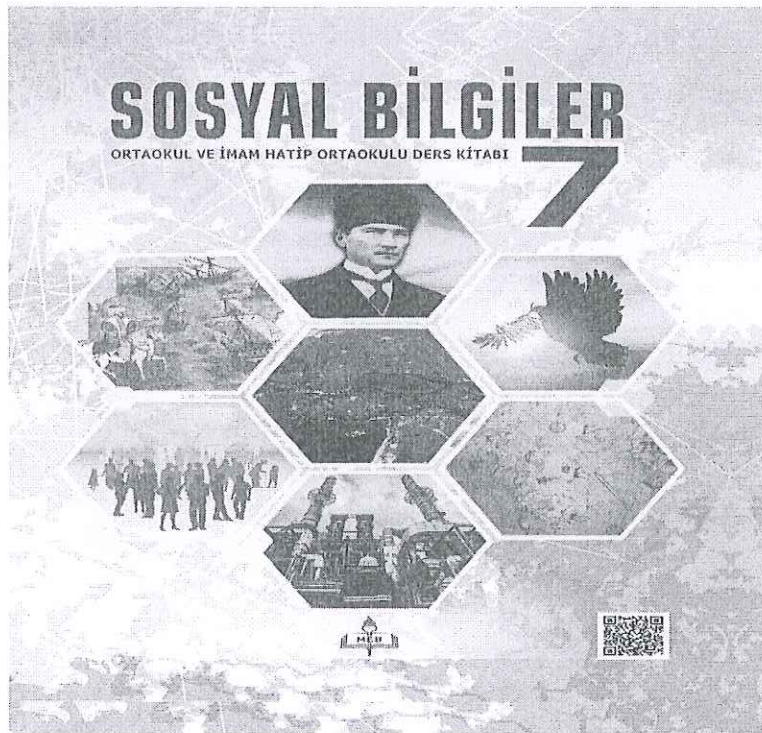
Ders kitapları bütünlük içinde öğretimin amaçlarını gerçekleştirmeye yönelik olmalıdır. Bu durumun sağlanması ise iyi bir tasarım sayesinde olmaktadır (Bulut, 2008) Ders kitapları hem içerik hem de biçimsel yapısıyla birbirini tamamlayarak bütünlük oluşturmaktadır.

Şekil 1. Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabı kapağı

Şekil 2. Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabı kapağı

Şekil 3. Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabı kapağı

2.4.2.Ders Kitabının Eğitsel Özelliklerinin Önemi

Fiziksel özellikler dışında ders kitaplarının kuşkusuz en önemli özelliği içeriğidir. İçeriği bize sunulan bilgileri yansıtır. Bu sebeple bir ders kitabının içeriği diğer özelliklere göre biraz daha ön plana çıkmaktadır. Ders kitabının eğitsel özelliklerine bakacak olursak ilk olarak konunun aktarımı kısmı karşımıza çıkacaktır. İçeriğin belirlenmesi, hangi tema ve konulara yönelineceğini, hangi seviyelerde bilgi seçileceğini, böyle bir seçim için ne gibi ölçütler kullanılacağını ve seçilen içeriğin nasıl düzenleneceğini kapsmalıdır (Tertemiz, Ercan ve Kayabaşı, 2001). Yine ders kitaplarına bakıldığında konu alanı bir başka eğitsel özelliği niteliği taşır. Bununla birlikte konu alanı bilgisi kapsamında ders kitabında öğrencilere doğrudan aktarıma dayanan bilgiler verilmesinin, yapılandırmacı öğrenme anlayışıyla hazırlanan yeni sosyal bilgiler öğretim programıyla örtüşmediği düşünülmektedir. Bu anlamda sosyal bilgiler ders kitaplarında konu aktarımı sürecinde doğrudan aktarım yerine öğrenciyi araştırmaya ve düşünmeye sevk edecek nitelikte bir anlayışın olması düşünülmektedir (Kılcan, Keçe ve Çepni, 2013). Ders kitaplarının eğitsel bakımdan bir diğer özelliği ise bilgilerin güncelliği ve doğruluğudur. Nitelikli bir ders kitabı içeriği doğru şekilde sunmalıdır. Çünkü bu kitaplar, öğretimi kolaylaştırmada öğretmenin en büyük yardımcısı olmakla birlikte, evinde ödev yaparken yardım almak isteyen öğrencinin de başvurduğu birinci kaynaktır (Küçükahmet, 2003).

2.4.3Ders Kitaplarının Dil ve Anlatım Özelliklerinin Önemi

Ders kitaplarından bilgi edinme sürecinin en önemli detaylarından bir tanesi de dil ve anlatım özelliğidir. Ders programlarının amaçlanan topluluklara aktarılabilmesi, hedeflenen sonuçların oluşturulabilmesi adına taşıyıcı etkenler lazımdı. Çok geniş toplulukların farklı seviyelerdeki bilişsel, duyuşsal ve devinişsel gelişimlerinin tamamlanabilmesi açısından lazım olan bilgi, beceri ve davranış biçimlerinin bu topluluklara aktarılabilmesi için yazılı/nesnel iletişim aygıtlarına ihtiyaç duyulur. Bu iletişim ortamlarını yazılı olarak bütünleştiren kaynak ise ders kitaplarıdır (Yalınkılıç, 2011). Kılıç ve Seven (2007)'e göre iletişim sayesinde etkileşim sağlanırken, bilginin üretimi de gerçekleşir. Bu bakımdan dil, bilimsel gelişmenin de temel unsurudur.

İletişim sürecinde ders kitabı, kaynağı; okuyucu, alıcıyı; kitabın dili ve anlatımı da kanalı oluşturmaktadır.

Şekil 4. Ders kitabının öğrenci ile iletişim süreci

Öğrencinin ders kitabıyla olan iletişimde dil ve anlatım kanal görevini üstlenmektedir. Bu iletişim sürecinde ders kitaplarında yer alan metinler de oldukça önemlidir. Metin, bilgi, duygu ve düşüncelerin farklı biçim, anlatım ve noktalama özelliklerine göre belirlendiği unsurlardır (Güneş, 2013). Metinlerin okuyucu tarafından işlenip, anlamlandırılması sırasında metni oluşturan dilsel özelliklerin bu süreci olumlu veya olumsuz yönde etkilemesi söz konusudur. Okuyucu tarafından metni işleme ve anlamlandırma sürecinin yetkin bir biçimde sürdürülebilmesi ve sonuçlanması önemli bir kısmını metni oluşturan dilsel özellikler sayesinde olmuştur (Çetinkaya ve Uzun, 2011; 142). Ders kitaplarında başarılı bir anlatım sağlamak için dil ve anlatım özellikleri doğru kullanılmalıdır. Yazım kuralları anlamına gelen imla ders kitaplarında ayrı bir yer tutar. İmladaki amaç metni bir başkası için okunur hale getirmektir (Demir, 2013). İmladaki hatalar metnin değerini düşürür ve yazıyı okunmaz hale getirebilir. Bu da okuyucunun mesajı almasını zorlaştırır. Yine ders kitaplarına baktığımızda okunabilirlik kavramı dil ve anlatım özellikleri içerisinde incelenen başka bir kavram olarak karşımıza çıkar. Demir (2013) göre bir yazıyı belli bir düzeydeki öğrencinin okuyup anlayabilmesine okunabilirlik denir. Okunabilirlik kavramı öğretimdeki çok önemli nitelik taşır çünkü çocuklar ve gençler her yazıyı okuyamazlar. Bu da onların okuduğunu anlama yetisini düşürür. Sonuç olarak beklenen amaçlara ulaşamazlar. Öğretim süreçlerinde insan sağlıklı bir gelişim adına, düzeyine uygun, anlamlandırabileceği; karşılaştığında da duygu ve düşünce etkileşimiyle yeni öğrenmelere olanak sağlayabilecek uyarıcılarla buluşturulmalıdır (Sever, 2006: 22). Bireysel ve kültürel gelişimin tamamlanmasının yanında dil becerilerinin geliştirilmesi, öz yönünden değerli, ilgi çekici, uslûbu sağlam ve anlaşılır, öğrencinin seviyesine uygun metinlerle mümkündür (Calp, 2010: 125). Metin, dilsel göstergelerden

oluşmaktadır. Bahsedilen dış gerçeklik bir birim olarak kendini gösterebiliyor ve başı sonu belirlenebiliyorsa somutluk söz konusu olmaktadır. Bu açıdan bakıldığında metnin somut, fiziksel bir nesne olduğu görülmektedir (İşeri, 2017; 83). Amaçlara ulaşmak adına ihtiyaç olan içeriğin belirlenmesi ve düzenlenmesi ders kitaplarıyla ilgilidir. Ders kitaplarının kazandırılacak amaçlara göre belirlenmesi yani öğrenmeyi kolaylaştırması beklenmektedir (Tay, 2005). Çünkü öğretmenlerin sınıflarda kullandıkları en önemli öğretim araçlarından biri ders kitaplarıdır. Ders kitaplarında yer alan metinlerin öğrenci seviyesine dilsel olarak uygun olması gerekmektedir. Öğrenci seviyesine dilsel olarak uygun olması da okunabilirlik ile ilgilidir. Bir yazıyı belli bir düzeydeki öğrencinin okuyup anlayabilmesine, okunabilirlik denir. Okunabilirlik okuma öğretiminde en önemli niteliklerden biridir; çünkü çocuklar ve gençler her yazıyı okuyamazlar; okusalar bile onlardan beklenen hedeflere ulaşmakta sıkıntı yaşarlar (Demir,2013;117).

2.4.4.Ders Kitabının Görsel Özelliklerin Önemi

Ders kitaplarında öğrenciye birçok bilgi aktarılır. Ancak bu bilgilerin kimi zaman görsel özelliklerle desteklenmesi alıcının mesajı anlamasına yardımcı olacaktır. MEB(2005)'e göre görsel öğelerin kullanımı; bireylerin dikkatlerini cezbederek onları güdülemesi ve dikkatlerini her daim yüksek tutması, kavramları açıklaması, kavramları somutlaştırması ve bilginin düzenlenmesi ve daha iyi anlaşılmasının kolaylaştırılması açısından öğretme-öğrenme sürecinde büyük bir etkiye sahiptir. Sosyal bilgiler dersi ise birçok olgu ve olay içermektedir. Paykoç (1991) göre 'Sosyal Bilgiler derslerinde doğrudan doğruya gözlemler olmadığı için öğrencilere uygun öğretim yöntemleri ve materyalleri kullanılması gerekmektedir'.

Sosyal Bilgiler öğretiminde kanıt niteliğindeki birincil kaynakların kullanılması, öğrencilerin önemli tarihsel unsurlarla yüz yüze gelmesini sağlar. Öğrenciler birincil kaynaklar kullanarak geçmişteki insanların yaşamı ile doğrudan temas sağlar (Akbaba, 2015). Ders kitapları bu sırada devreye girer. Ders kitaplarında olan resim, karikatür, fotoğraf gibi görsel materyaller öğrencilerin konuyu daha iyi anlamasına olanak sağlayacaktır. Ders kitabında görsel materyallerin kullanılması ayrıca öğrencinin dikkatini çekecektir. Bu sebepten ötürü ders kitaplarında görsel materyallerin kullanımının artması olumlu bir katkı sağlar.

2.5.İlgili Yurtdışı Araştırmalar

Robinson, Roden ve Szabo (2015) "Readability Levels Show That Social Studies Textbooks are Written Above Grade Level Reading" adlı çalışmada ABD'nin Teksas eyaletinde kabul edilen Sosyal bilgiler 3-6. Sınıf ders kitaplarını incelenmiştir. Bu incelemede Fry (1968)'ın geliştirdiği okunabilirlik formülü kullanılmış ve elde edilen bulgularda kitapların sınıf düzeyinin üstünde olduğu tespit edilmiştir.

2.6.İlgili Yurtiçi Araştırmalar

Gülersoy (2013) "İdeal Ders Kitabı Arayışında Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Bazı Özellikler Açısından İncelenmesi" adlı çalışmada ortaokul 6. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarını örnek bir inceleme yoluyla fiziksel, eğitsel, görsel ve dil-anlatım özellikleri açısından incelemiştir. İncelemeler sonucunda 6. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında genel olarak öğrencilerin kitabı nasıl kullanacaklarını, kitap içeriğini vb. anlatan bir önsözün, ünite girişlerinde o üniteye nelerin öğretileceğinin aktarıldığı kazanım ifadelerinin, ünite bitişinde bir özet kısmının, kitap sonunda indeks ve kullanışlı tarihi-coğrafi haritalardan oluşan küçük bir atlasın olmamasının, metin kısımlarında konu anlatımlarının yetersiz kaldığının vb. dikkat çeken eksiklikler olduğu görülmüştür. Ayrıca incelenen ders kitabının dil ve anlatım yönünden eksik olduğu kelime sayısı bakımından uzun cümlelere rastlandığı ve bazı cümlelerde 32'ye çıkan kelime sayısının anlamayı güçleştirdiği sonucuna ulaşmıştır.

Hızarcı (2009) "İlköğretim 6.Sınıf Yeni Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Okunabilirlik Düzeylerinin İncelenmesi" adlı tez çalışmada farklı anlatım tekniğine sahip metinler seçmiş ve bu metinleri öğrencilere dağıtarak uygulama yaptırmıştır. Taylor (1953)'ın okunabilirliği ölçmek için geliştirdiği Close Test yöntemini kullanmıştır. İlk ve son cümle bozulmaksızın, her 6 kelimedede 1 kelime silinmiş, boş bırakılmıştır. Öğrencilerden boşluklara gelebilecek en uygun kelimeleri bulmasını istemiştir. Elde ettiği verileri ise SPSS programı ile analiz etmiştir. Bu analiz sonucunda ise tartışmacı ve açıklayıcı türdeki metinlerin okunabilirliğini yetersiz bulmuştur. Ayrıca MEB kitaplarının okunabilirliğini özel yayınevlerine göre daha üst düzeyde bulmuştur.

Eğedemir (2017) '7.Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabının Görsel-Metin açısından incelenmesi' adlı tez çalışmasında bir çok görselin metinlerle uyumsuzluğunu ortaya koymuştur. İnceleme sonucunda elde edilen bilgilerde görsellerin daha sık kullanılmasını ve görsellerin çeşitlendirilmesi gerekliliğini savunmuştur.

Ulu Kalın (2007) 'Sosyal Bilgiler Öğretim Programı (2004) ve 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabının İncelenmesi' adlı tez çalışmasında ders kitabı ile ilgili bir çok bulguya ulaşmıştır. Dış görünüş ve renk bakımından kitabın uygun olduğu ancak yine de saman kağıdına benzer bir görüntüsü olduğunu, kağıtların yeterince beyaz görünmediğini savunmuştur. Konu ile ilgili görsellerin yerinde olduğunu ancak baskı hatası yüzünden görsellerin tam olarak anlaşılmadığını belirtmiştir. Kitabın boyutunu ve yazı puntosunu ise normal aralıklarda bulmuştur. Okunabilirlik açısından ise öğrenci seviyesine uygun olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Ertürk ve Güler (2017) '5. , 6. Ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Öğretmen Görüşlerine Göre İncelenmesi(Muğla İli Örneği)' adlı çalışmalarında sosyal bilgiler ders kitaplarını görsel tasarım, içerik, fiziksel tasarım, dil ve anlatım özellikleri, ölçme ve değerlendirme bakımından incelemişlerdir. İnceleme sonucunda ders kitapları hakkındaki görüşleri yeterli seviyede bulmuşlar ve farklı komisyonlarda uzman kişilerin ders kitabı hazırlamasını doğru bulmuşlardır. Ayrıca öğretmenlerin ders kitabını nasıl kullanacakları hakkında daha detaylı bilgilendirilmesi ve ders kitaplarının basımının daha kaliteli olması gerektiğini savunmuşlardır.

Uzun Turan (2003) tarafından yapılan '6. Ve 7. Sınıf Öğrencileri ile Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Ders Kitabına İlişkin Görüşleri' adlı çalışmada öğretmenlerin Sosyal Bilgiler kitaplarını değerlendirirken birçok yönden karar veremediklerini ortaya koymuştur. Öğrencilerin ise genel anlamda kitaptan memnun olduğuna dair veriler sunmuştur.

Aydın (2016) tarafından yapılan 'Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Coğrafya Kazanımlarına Ait Görsellerin İncelenmesi' adlı çalışmada görsel özellikleri incelemiştir. Bu inceleme sonucunda az sayıda gazete haberi, resim, kavram haritası, internet haberi kullanıldığını karikatürün ise hiç kullanılmadığını ortaya çıkarmıştır. Yine ders kitaplarını öğrencilerin dikkatini ve ilgisini çekecek nitelikte olmadığı sonucuna varmıştır.

Yılmaz (2016) tarafından yapılan 'Ortaokul 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabının Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi: Eskişehir Örneği' adlı çalışmada cinsiyete, en son bitirilen eğitim kurumu, hizmet süresine, kitap seçim tercihine göre değişkenlerle öğretmen görüşlerini almıştır. Bu çalışma sonucunda cinsiyet, öğrenim durumu, ders kitabı seçimi tercihine göre anlamlı fark bulamazken; hizmet süresi değişkenine bağlı olarak öğretmenlerin, bilimsel içerik, dil ve anlatım, görsel tasarım öğeleri, ölçme ve değerlendirme alt boyutuna göre farklılıklar tespit etmiştir.

BÖLÜM III

YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli

Araştırmanın yöntemi olarak nitel bir araştırma yöntemi olan durum çalışması seçilmiştir. Nitel çalışmaların en temel özelliği bir ya da birkaç durumun derinlemesine incelemektir. Bir duruma ilişkin etmenler bütüncül bir yaklaşımla araştırılır ve ilgili durumu nasıl etkiledikleri ve ilgili durumdan nasıl etkilendikleri üzerine odaklanır (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Araştırma modeli seçilirken bu yöntemle yapılan çalışmalar incelenmiştir. İncelenen tez, makale ve dergi yayınları sonucunda görüşlerin alınması konusundaki nitel çalışmaların durum çalışmasına uygun olduğu görülmüştür. Bu sebeple bu çalışma da durum çalışmasına uygun olduğu için bu yöntem uygulanmıştır.

3.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın evrenini 2018-2019 eğitim-öğretim yılı içerisinde Muğla ili genelinde farklı okullarda görev yapan Sosyal Bilgiler Öğretmenleri oluşturmaktadır. Çalışma grubunun belirlenmesinde ise daha çok nitel araştırmalarda kullanılan olasılıklı olmayan örnekleme yöntemlerinden kolay ulaşılabilir durum örnekleme kullanılmıştır. Bu örnekleme metodunda araştıran kişi, hazırda var olan, ulaşılması kolay olan unsurlar arasından yeterli sayıda ögeyi örnekleme için belirler (Güler, Halıcıoğlu ve Taşgın, 2013). Bu araştırmada 24 Sosyal Bilgiler Öğretmeni ile görüşülmüştür. Öğretmenlerden alınan veriler ve görüşlerin yeterli cevapları yansıtması sonucunda araştırmaya devam edilmiştir. Araştırmaya katılan görüşmeciler görüşme sırasındaki cevaplara göre sırasıyla Ö1-Ö24 kodları ile tanımlanmıştır. Görüşmede daha net bilgiler sağlamak için öğretmenlerden hizmet süresi, yaş gibi demografik özellikler de alınmıştır. Bu

öğretmenlerin demografik özellikleri ise şu şekildedir:

Tablo 3. 1.

Araştırmaya Katılan Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Demografik Özellikleri

		N	%
Cinsiyet	Erkek	17	70,83
	Kadın	7	29,17
	Toplam	24	100,0
Yaş Aralığı	24-37	11	45,8
	38-47	9	37,5
	47 ve üstü	4	16,7
	Toplam	24	100,0
Hizmet Süresi	0-10 yıl	7	29,17
	10-20 yıl	13	54,16
	20 ve fazlası	4	16,67
	Toplam	24	100,0

3.3. Verilerin Toplama Araçları

Araştırmada araştıran kişi tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış bir görüşme formu hazırlanmıştır. Bu görüşme formu sayesinde görüşülen kişilerin fikirlerinin alınması daha kolaylaşmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmeler adına kullanılacak bir dizi soru hazırlanmıştır. Nitel araştırmalarda kullanılan yarı yapılandırılmış görüşme tekniği, kendileriyle görüşülen kişilerin her birine soruların aynı sırayla sorulduğu ve görüşülen kişilerin soruları istediği gibi rahat yanıtlamasına izin verildiği bir görüşme türüdür (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Görüşme formu hazırlanırken ilk olarak saha çalışması

yapılmıştır. Bunun neticesinde ders kitapları incelemesine uygun olarak Akbaba (2013) tarafından geliştirilen ‘Sosyal Bilgiler Ders Kitabı İnceleme Ölçeği’ dikkatle incelenmiştir. Bu ölçekten yararlanılarak maddelerin bazıları açık uçlu sorular haline getirilerek görüşme formu hazırlanmıştır. Verilerin toplanmasında görüşülen öğretmen adaylarına Ortaokul Sosyal Bilgiler ders kitaplarına dair görsel tasarım, bilimsel içerik, fiziksel özellikler, dil ve anlatım, ölçme ve değerlendirme özelliklerini ortaya çıkartacak açık uçlu sorular sorulmuştur. Açık uçlu soru bir yandan araştırmacıya araştırmak istediği konuyla alakalı geniş bir yaklaşım yetkisi sağlarken bir taraftan da araştırılan konuyla ilgili önemli değişkenlerin gözden kaçırılmasını engeller (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Verilerin toplanması sırasında öğretmenler yakın çevrenin etkisiyle kolay ulaşılabilen Sosyal Bilgiler öğretmenleriyle görüşülmüştür. Bu sayı 24 öğretmende kalmıştır. Bunun nedeni verilerin tekrar etmeye başlamasıdır. Bu görüşmelerde yer alan öğretmenlerin 18 i Muğla'nın Yatağan ilçesinde görev yapmaktadır. Öğretmenlerle görüşmek için kendileriyle tanışılmış ve boş vakitlerinde görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Zaman sıkıntısı olan öğretmenler için görüşme formları kendisine verilmiş evlerinde cevaplanması istenmiştir. Evlerinde görüşme formunu cevaplandırmak isteyen 7 öğretmen olmuştur. Görüşme formunu dolduran öğretmenlerle kısa süreli bir teyit görüşmesi yapılmış ve verdikleri cevaplar daha iyi irdelenmiştir.

Görüşmeler sırasında görüşülen kişilerden izinler alınarak ses kayıt cihazına görüşleri kaydedilmiştir. Sesinin kayıt edilmesini istemeyen 4 öğretmenden ise alınan görüşler notlar tutularak kaydedilmiştir. Daha sonra bu notlar genişletilmiştir. Görüşmeler sırasında soruların daha iyi anlaşılması ve daha yeterli verilerin elde edilmesi adına ara ara derinlemesine sorular sorulmuştur. Görüşmeler ortalama 10-20 dakika arası sürmüştür.

3.4. Verilerin Çözümlemesi

Bu araştırmada görüşme formunda araştırmacı tarafından 6 tane açık uçlu soru hazırlanmıştır. Bu hazırlanan sorular uzman görüşü sonrası kapsamı arttırmak ve daha iyi bilgi elde etmek adına 9 açık uçlu soruya çıkartılmıştır. Bu soruların yer aldığı görüşme formu Ek 1 de yer almaktadır. Bu sorular sonucu elde edilen veriler ‘içerik

analizi' yoluyla çözümlenmiştir. İçerik analizi belirli bazı kurallara dayalı kodlamalarla bir metnin bazı kelimelerinin daha küçük içerik kategorileriyle özetlendiği sistematik, yinelenebilir bir metot olarak belirlenmiştir. Bu teknikle, metin ve ya metinlerden oluşan bir kümenin içindeki belli sözcüklerin ve ya kavramların varlığı ortaya çıkarılmaya çalışılır. Araştırmacılar bu kelime ve kavramların varlığını, anlamlarını ve ilişkilerini belirler ve analiz ederek metinlerdeki mesaja ilişkin çıkarımlarda bulunurlar (Büyüköztürk ve diğerleri, 2010). Bu araştırmada da elde edilen veriler bilgisayar ortamına aktarılmış ve tamamlanan veriler içerik analizi yoluyla analiz edilmiştir. Metinler araştırmacı tarafından incelenerek Ö1-Ö2...Ö24 olarak kodlamalar oluşturulmuştur. Sonraki aşamada bu kodlar bir araya getirilerek bulguların ana hatlarını yansıtacak ortak bir tema oluşturulmuştur. Bu ana hatların oluşturulmasında güvenilirliği arttırmak adına 4 yüksek lisans öğrenci ile görüş birliğine varılmış ve uyuşum yüzdesi alınmıştır. Görüş birliğinin uyuşum yüzdesi olumlu çıkınca verilerin yorumlanmasına geçilmiştir.

3.5. Geçerlik ve Güvenirlik

Çalışmada kullanılacak olan görüşme formundaki sorular ilk olarak Sosyal Bilgiler alanında uzman kişiler tarafından onay alınarak hazırlanmıştır. Formdaki sorular ilk başta yetersiz bulunmuş uzman tarafından eklenecek ve çıkarılacak sorular belirlenerek tekrar forma koyulmuştur. Formdaki sorularla öncelikle 2 kişiye pilot çalışma yapılmış ve daha sonra uygulanmaya koyulabileceği görülmüştür.

Nitel çalışmalardaki en büyük sıkıntılardan bir tanesi de güvenilirlik ve geçerlilik konusudur. Form uygulandıktan sonra ise geçerlik ve güvenilirliği arttırmak için görüşmecilerden verilerin doğru anlaşılıp anlaşılmadığına dair kullanıcı teyidi alınmıştır. Yine güvenilirliği arttırmak için görüşülen kişilerden kendilerinden izin alınarak görüşme esnasında ses kayıt cihazı sayesinde kayıtlar alınmıştır. Yine ses kaydı istemeyen öğretmenlerin görüşleri alınan notlar sayesinde kaydedilmiştir. Bu notlar sonraki zamanlarda hemen kayda geçirilmiş ve genişletilmiştir. Böylelikle nitel araştırmalardaki en büyük sıkıntılardan olan inandırıcılık kavramında güvenilir bir veri elde edilmiştir.

Güvenirliğin arttırılması için bir başka yöntem ise Miles ve Huberman'ın (1994) formülüdür.

$P = \frac{Na \text{ (Görüş Birliği)}}{Na \text{ (Görüş Birliği)} + Nd \text{ (Görüş Ayrılığı)}} \times 100$ (Miles ve Huberman, 1994)

Bu formüle göre kodlamaların değerlendirilmesi yapılmıştır. 4 yüksek lisans öğrencisinin fikrileri alınarak görüş birliğine varılmıştır. Buna göre uyuşum yüzdesi % 70 in üzerinde olması geçerli sayılabilir (Şencan, 2005) Bu çalışmada da yüksek lisans öğrencileriyle yapılan uyuşum yüzdesi %80 çıkmıştır. Buna göre oluşturulan kodlar güvenilir ve geçerlidir.

Nitel araştırmalarda güçlü veriler toplanır ve zengin bulgulara ulaşmada araştırmacıya önemli veriler elde edilmesini sağlar. Ancak bu süreçte araştıran kişinin toplanan bulgulardan farklı sonuçlara ulaşma olanağı da vardır. Bu durum araştırmacının sahip olabileceği bazı kişisel varsayımlardan oluşabileceği gibi verileri yanlış anlamasından da kaynaklanabilir. Her iki durumda da veri kaynakları ile oluşturulabilecek bir teyit mekanizması, elde edilen bulguların gerçeği temsil etmede ne derece yeterli olduğunu anlamada yardım sağlar (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu sebeple bu çalışmada öznel yorumlamalardan kaçınılmıştır.

BÖLÜM IV

BULGULAR

Bu bölümde araştırmaya dair veriler tablolar halinde sunulmuştur. Araştırmayla ilgili verilerde alt temalar oluşturularak sonuçlar elde edilmiştir.

4.1. Ortaokul Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Fiziksel Tasarımı Hakkındaki Öğretmen Görüşleri

Ortaokul Sosyal Bilgiler ders kitabının fiziksel tasarımı hakkında bu bölümde öğretmenlere ilk olarak ‘incelediğiniz Sosyal Bilgiler ders kitaplarının sağlamlığı hakkında ne düşünüyorsunuz?’ sorusu yöneltilmiştir.

Tablo 4.1

Katılımcıların Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Sağlamlığı Hakkındaki Görüşleri

Kodlar	F	Katılımcılar
Ders Kitapları Yeterince Sağlamdır	18	Ö1,Ö2,Ö4,Ö7,Ö8,Ö9,Ö10,Ö11,Ö12,Ö13,Ö17,Ö18,Ö19,Ö20,Ö21,Ö22,Ö23,Ö24
Ders Kitapları Sağlam Değil	4	Ö3,Ö6,Ö14,Ö16,
Kitaplar Çabuk Yıpranıyor	2	Ö5,Ö15

Tablo 4.1 İncelendiğinde bu görüşlere göre ders kitaplarının sağlamlığı hakkında 18 olumlu görüş belirtilmiştir. Bununla beraber kitaplarının sağlam olmadığını savunan 4 olumsuz yanıt vardır. Olumlu görüş bildiren öğretmenler ders kitabının kullanılma bakımından yeterince uygun olduğunu ve kitapların ömürlerinin uzun olduğunu

savunmuşlardır. Bununla beraber kitapların yıpranma payının da iyi olduğunu ve çabuk yırtılıp eskimediğini belirtmişlerdir. Kitabın sağlamlığı hakkında olumlu yorum bildiren bazı öğretmenlerin yanıtları şu şekildedir:

'...Ders kitaplarına baktığımda yeni olduğunun ve sağlam olduğunun farkına hemen varıyorum. Önceki senelerde kullanılan ders kitaplarına nazaran sayfalarının kolay yırtılmaması, yıpranmaması dikkatimi çekti.' (Ö7)

'...Kitapların yeterince sağlam ve kaliteli olduğunu düşünüyorum.' (Ö12)

Olumlu yanıt veren öğretmenlerden biri ders kitabının sağlamlığı hakkında farklı bir yönden görüş beyan ederek *'Genellikle biz öğretmenlerin kullandığı ders kitapları sağlam kalır. Çünkü bizim kitaplarımızın konulacak yerleri vardır ve yaşımızdan dolayı kitapları iyi kullanmaya dikkat ederiz. Ancak öğrencilerin elindeki ders kitapları ise dikkat etmedikleri için kolaylıkla yırtılıyor. Şu zamana kadar öğrencinin elinde henüz yırtılan bir kitap görmediğim için kitapların sağlam olduğunu söyleyebilirim'* demiştir. (Ö23)

Kitapların sağlamlığı konusunda olumsuz yanıt veren öğretmenler ise genel olarak kitapların kolay yırtıldığını, çabuk yıprandığını beyan etmişlerdir. Örneğin Ö3 *'Ders kitaplarının çabuk yırtıldığını görmekteyim. Bazı zamanlarda kitabın kapağının dahi çabuk yırtıldığını gördüm'* demiştir. Bir başka olumsuz yanıt veren öğretmen ise *'Kitabın kullanılmaya başlandığı ilk bir ayda birçok öğrencinin kitabının sayfalarının yırtıldığını gördüm'* demiştir. (Ö14)

Kitabın çabuk yıprandığına dair görüşlerde ise farklı yönden bakılmaya değer ifadeler yer almaktadır. Örneğin Ö5 *'Kitapların sağlam olduğu genel olarak söylenebilir ama öğrenciler küçük yaşta olduğu için haliyle hor kullanıyorlar. Bu da kitapların kolay yıpranmasına neden oluyor'* demiştir.

Bu yorumlara bakıldığında öğretmenlerin geneli ders kitabının fiziksel olarak sağlamlığının 'yeterli' seviyede olduğunu söylemişlerdir. Bunun dışında az da olsa kitabın öğrencilerin yaşından kaynaklanan sorunlardan ötürü fiziksel özelliklerin yeterli olmadığına dair görüşler beyan edilmiştir. Buradan yola çıkarak kullanılan Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının fiziksel olarak kullanışlı olması yeterli seviyededir.

Kullanılan ders kitapları ile ilgili öğretmenlere sorulan fiziksel boyutunu öne çıkartacak

diğer soru ‘İncelediğiniz Sosyal Bilgiler ders kitaplarının tasarımı hakkında neler söylersiniz?’ olmuştur. Bu sorunun daha net anlaşılması için ve daha çok bilgi edinmek adına görüşme esnasında bazı alt sorularda görüşmecilere sorulmuştur. Buna göre bazı görüşler tablo 4. 2. de yansıtılmıştır.

Tablo 4. 2.

Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Tasarımı Hakkındaki Öğretmen Görüşleri

Kodlar	F	Katılımcılar
Baskı kaliteli ve renkler canlıdır	11	Ö1,Ö2,Ö5,Ö7,Ö8,Ö9,Ö10 Ö11,Ö12,Ö17,Ö22
Kitap ilgi çekici değildir	10	Ö3,Ö4,Ö6,Ö13,Ö14,Ö15, Ö18,Ö19,Ö20,Ö21
Kalitesiz baskı ve soluk renkler var	3	Ö16,Ö23,Ö24

Tablo 4. 2. incelendiğinde ise zıt görüşlerin yansıdığını görülmektedir. Öğretmenlerin hemen hemen yarısı kitabın tasarımını kaliteli ve canlı bulurken diğerleri ilgi çekici olmadığını ve baskının kalitesiz olduğuna dair görüşler sunmuşlardır.

Olumlu görüş bildiren öğretmenler genellikle kitabın içeriğini, tasarımını, renklerini çok beğendiğini ifade etmişlerdir. Kitabın tasarımı hakkında olumlu görüşlerden bazıları ise şu şekildedir:

‘...Kitabın iç görünümünün iyi olduğunu söyleyebilirim. Renkler kesinlikle çok canlı basılmış.’ (Ö7)

‘...Kitabın baskısının kaliteli olduğunu düşünüyorum.’ (Ö10)

‘...Kullanılan renkler gayet canlı. Kitabın sayfalarının kalitesi ise belli oluyor.’ (Ö22)

Olumsuz görüş bildiren öğretmenler ise kitabın ilgi çekici olmadığını, öğrencilerin sıkılabildiğini beyan etmişlerdir. Yine bazı öğretmenler ise baskının kalitesiz olduğunu renklerin mat ve solgun olduğuna dair beyanlar vermişlerdir. Örneğin Ö14 *‘Kitabı şöyle bir açtığımda ilgi çeken bir yanı olmadığını düşünüyorum. Renkler bazen gözleri*

yorabiliyor. Öğrencilerin de kitabı severek açtığını düşünmüyorum.’ demiştir. Yine bu konuda Ö18 ‘Kitabın sayfaları kaliteli ancak renkler bazen çok canlı bazen çok mat ortak bir ayar tutturulmamış.’ demiştir. Yine bu konuda Ö16 ‘Renklerinin çok da canlı olduğunu düşünmüyorum.’ diyerek renkler hakkında fikrini beyan etmiştir.

Ö23 ise diğer görüşlerden farklı olarak ‘Elimize geçen kitapların hepsinde değil ancak bazılarında renklerin oldukça solgun olduğunu görmekteyim. Sınıftaki birkaç öğrencinin kitaplarında bu solgunluğu fark ettim. Bu belki yayınevinden kaynaklı hatadır.’ diyerek öğrenci kitaplarının bazılarının renklerinin farklı olduğunu belirtmiştir.

Genel olarak görüşlere bakıldığında öğretmenlerin ders kitabının tasarımının özellikle de ilgi çekici olduğu konusunda ortak bir fikir beyan edememişlerdir. Katılımcıların yarısından azı tasarımını iyi bulmuş olmasına rağmen yarısından fazlası tasarımını yeterli seviyede bulmamıştır. Bu yüzden de kitabın ilgi çekici olmadığını düşünmüşlerdir. Buradan da tasarımının genel olarak beğenilmediği tespit edilmiştir.

Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki fiziksel boyuta baktığımızda sonuç olarak katılımcılar kitapların kullanılabilirliğinin ve sağlamlığının ‘yeterli’ olduğuna ancak tasarım boyutunun ise ‘yetersiz’ olduğuna dair görüşler belirtmişlerdir.

4.2.Ortaokul Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Eğitsel İçerik Hakkındaki Öğretmen Görüşleri

Ortaokul Sosyal Bilgiler ders kitabının eğitsel içerik hakkında incelenmesi adına öğretmenlere ‘İncelediğiniz Sosyal Bilgiler ders kitaplarının bilgilerinin öğrenci seviyesine uygunluğu konusunda neler söylersiniz?’ sorusu yöneltilmiştir. Bu soru dahilinde muhteva açısından ders kitabı değerlendirilmeye çalışılmıştır. İçerik ders kitabının temel niteliklerinden olarak görülmekle birlikte özellikle bu konuda öğretmenlerin görüşleri tekrar tekrar irdelenmiştir. Öğretmenlere bu konu hakkında bilgi değerlendirmesinin artması için kısa sorularda sorulmuştur. Bunun sonucunda değerlendirilen ders kitaplarında bilgiler kimi öğretmenler tarafından yeterli kimileri tarafından ise eksik bulunmuştur. Bu konuda yine de katılımcıların yüksek kısmı kitabın öğreticiliği bakımından yeterli olarak yorumlarda bulunmuştur. Bu konu hakkındaki

tablo şöyle oluşmuştur:

Tablo 4. 3

Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Eğitsel İçeriği Hakkında Öğretmen Görüşleri

Kodlar	F	Katılımcılar
Bilgiler Öğrenciye Uygun Dur	17	Ö1,Ö2,Ö3,Ö5,Ö7,Ö8,Ö9,Ö10 Ö11,Ö12,Ö13,Ö14,Ö15,Ö17, Ö18,Ö19,Ö23
Bilgiler Öğrenciye Uygun Değil	3	Ö4,Ö6,Ö22
Kararsızım	4	Ö16,Ö20,Ö21,Ö24

Tablo 4. 3. incelendiğinde Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin büyük çoğunluğunun ders kitabının eğitsel olarak bilgi aktarımının yeterli olduğunu düşündüğü görülmektedir. Olumlu görüş bildirenler öğrenciye aktarılan bilgilerin oldukça sade ve açıklayıcı olduğunu, öğrenciye yeterince uygun olduğunu savunmaktadırlar. Olumlu görüş bildirenlerden bir kaçı ise şöyledir:

'...Ders kitapları oldukça iyi bir bilgi içeriğiyle hazırlanmış. Öğrenci kapasitesine gayet uygun olduğunu düşünüyorum.' (Ö1)

'...Kitaplardaki bilgiler gayet yerinde ve anlatılmak isteneni yansıtır. Hatta bazı gazete haberleriyle desteklenen yerler bazen benimde ilgimi çekmekte.' (Ö8)

'...Öğrencilerin seviyesine uygunluk konusunda gayet bilgilerin yeterli seviyede olduğunu düşünüyorum. Bilgiler ağır değil, kullanılan kaynaklar ise sade şekilde belirtilmiş.' (Ö17)

Olumlu görüş bildirenlerden görüldüğü gibi bilgilerin yani eğitsel olarak kitabın oldukça yeterli olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Ancak olumlu görüş dışında ders kitabının yeterli bilgi düzeyinde olmadığını savunan görüşler de mevcuttur. Örneğin Ö4 *'Ders kitabındaki yer alan bazı bilgilerin öğrenciye uygun olduğunu sanmıyorum. Çünkü bu bilgiler sınıfta yansıtıldığında öğrencilerin kafasında birçok soru kaldığını gördüm. Bunları açıklarken bazen zorlanıyorum.'* diyerek öğrencilere aktarımının

zorluğundan bahsetmiştir. Yine bir başka görüş olarak Ö6 *'Bilgiler kesinlikle yetkin değil. Okuma metinlerinde öğrencilere fikri sorduğumda genelde belirtmiyorlar.'* demiştir. Ö22 ise *'Kitaplarda işlenen konulardan bazılarında çocuklara ağır gelen yerler var. Mesela internet ile pek tanışmamış çocuk bu tarz konularda zorlanıyor, anlamakta güçlük çekiyor.'* demiştir.

Olumlu ve olumsuz görüşlerin dışında kararsız görüş yansıtan öğretmenler de olmuştur. Bu görüşe sahip öğretmenler bilgilerin belki biraz daha açıklayıcı olabileceğini, öğrenciler için daha anlaşılır olmasını savunmuşlardır. Ö16 *'Aktarılmaya çalışılan bilgiler bazı konularda çok üstünkörü geçilmiş. Bazı konularda ise yeterince açıklayıcı bilgiler sunulmakta. Bu yönden tutarsızlık olduğunu düşünüyorum.'* demiştir. Ö24 ise bu konuda *'Kültürümüz ile ilgili ve Türk toplumuyla ilgili bilgilerin oldukça kısa bilgi birikimiyle aktarıldığını düşünüyorum. Ben dersimde özellikle bu konularda fazladan bilgi vermek için çok çaba sarf ediyorum ancak ders kitabına baktığımızda hemen geçilmiş gibi geldi bu konular.'* diyerek konulardaki aktarımın eşit olarak yapılmadığını savunmuştur. Ö21 ise değerlendirmesinde *'Kendimi öğrencilerin yerine koyduğum zaman bazen o yaşta o bilgilerinin bazılarının öğrenilmesinin zor olduğunu düşünüyorum. Bu yüzden bilginin içerik açısından geniş ama öğrenci seviyesine uygun olmadığını söyleyebilirim'* demiştir.

Öğretmenlerin içerik bakımından yani bilgi aktarımı bakımından görüşlerine genel olarak bakıldığında büyük oranlı kısmının içeriğin 'yeterli' seviyede olduğu görülmüştür. Olumsuz ve kararsız görüş bildiren öğretmenler ise konulara bilginin eşit olarak dağıtılmadığı; yine bazı bilgilerin öğrenci tarafından tam olarak anlamadığını belirtmişlerdir. İçeriğin bu denli önemli olduğu durumda öğretmen görüşleri ders kitabının içeriğini uygun bulması Sosyal Bilgiler Ders kitapları adına olumlu bir gelişmedir.

Ortaokul Sosyal Bilgiler ders kitaplarının eğitsel içerik bakımından değerlendirilmesindeki bir diğer soru ise *'İncelediğiniz Sosyal Bilgiler ders kitabında bilgilerin yansıtılması adına ünite girişlerinde öğrencilerin merakını uyandıracak sorular, gazete haberleri, harita gibi unsurların tuttuğu yer hakkında neler söylersiniz?'* sorusu sorulmuştur. Öğretmenler bu soru karşısında farklı fikirler beyan etmişlerdir. Öğretmenlerin fikirleri genel olarak bu unsurların daha iyi yansıtılabileceği olmuştur.

Bu konu hakkında öğretmen görüşleri şu şekilde oluşmuştur:

Tablo 4. 4.

Ortaokul Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Öğrenci Merakını Uyandıracak Unsurların Tuttuğu Yer Hakkında Öğretmen Görüşleri

Kodlar	F	Katılımcılar
Ders Kitaplarındaki Unsurlar Yeterlidir	8	Ö3,Ö4,Ö8,Ö12,Ö14,Ö19,Ö22,Ö24
Ders Kitaplarında Unsurlar Yetersizdir	4	Ö1,Ö6,Ö20,Ö23
Ders Kitaplarındaki Unsurlar Geliştirilmeli	12	Ö2,Ö5,Ö7,Ö9,Ö10,Ö11,Ö13,Ö15,Ö16 Ö17,Ö18,Ö21

Tablo 4. 4. İncelendiğinde öğretmenler en çok gazete haberleri, haritalar, sorular gibi unsurların geliştirilmesi yönünde fikirler beyan etmişlerdir. Öğretmenler özellikle ünite girişlerinde sorular üzerinde yorumlar beyan etmişlerdir. Bunun dışında gazete haberlerini ise gayet yeterli bulmuşlardır.

Olumlu görüş bildiren 8 öğretmen öğrencilerin ilgisini çekebilecek unsurlara bolca yer verildiğini söylemiştir. Ö3 'Kitaplardaki gazete haberleri konuyla bağlantılı ve ilgi çekici. Ben özellikle o gazete haberlerinin öğrenciler adına ilgi çektiğini düşünüyorum' demiştir. Ö8 'Ünite girişlerinde sorular soruluyor. Ben derslerimi işlerken bu sorularla başlıyorum üniteye. Gazeteler ve haritalar ise öğrencilere göre uygun.' olarak fikir beyan etmiştir. Ö14 ise 'Bu unsurların bolca yer tuttuğunu ve öğrenciye uygun olduğunu düşünüyorum' diyerek kitaptaki bu unsurlara ilişkin memnuniyetini belirtmiştir.

Olumsuz görüş bildiren öğretmenler ise bu unsurların kitapta çok az yer tuttuğunu ve öğrencilerin pek de bunlarla ilgilenmediklerini söylemişlerdir. Ö1 'Ders kitaplarında evet sorular, gazete haberleri var ancak öğrenciler bunları okurken pek ilgi çekici bulmuyor ve çabuk sıkılıyolar. Haritalara ise hiç bakmıyorlar bile.' diyerek kitaptaki unsurları yetersiz bulmuştur. Ö20 ise 'Ünite girişlerinde tek bir soru olduğumu

görüyorum genelde. Tek soru sorarak hemen üniteye konu anlatımına dair metinlere geçilmiş.' demiştir.

Ders kitabında yer alan unsurlarla ilgili ise en çok 'geliştirilmeli' hakkında yorumlar gelmiştir. Bu yorumlara bakıldığında öğretmenler bu unsurların kitapta var olduğunu fakat daha da arttırılabileceğini savunmuşlardır. Örnek yorumlardan bazıları ise şöyle oluşmuştur:

'...Kitaplarda özellikle gazete haberleri öğrencilerin ilgisi için bence yetersiz. Devir internet devri olduğu için gazete haberleri bir kağıt parçası olarak onlara önemsiz geliyor.' (Ö2)

'...Ünite girişlerinde soru var. Ancak bir soruyla bütün ünite hakkında fikir sahibi olması öğrencilerden beklenemez.' (Ö5)

'...Dediğiniz unsurlar kitaplarda mevcut fakat yeterli seviyede değil. Özellikle haritaların çok anlamsız olduğunu düşünmekteyim.' (Ö9)

'...Gazete haberleri gayet kaliteli ve iyi seçilmiş. Ancak soruların ve haritaların yeterli seviyede olduğunu düşünmüyorum. Özellikle ünite girişi soruları çok az.' (Ö17)

'...Ben haritaların ve haberlerin yeterince ilgi çektiğini sanmam. O kadar gazete haberi olmasına rağmen öğrenciler konulara ilgisinin arttığını hiç görmedim. Bu yüzden belki biraz daha farklı unsurlara yer verilebilir.' (Ö21)

Yorumlardan görüldüğü üzere öğretmenler Ortaokul Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki öğrencilerin ilgisini çekebilecek gazete haberi, sorular ve haritaları 'yetersiz' bulmuşlardır. Öğretmenlerin bu görüşü yansıtılmadığı en temel sebepler ise soruların çok az olması, haritaların gözleri yorması ve öğrenci seviyesine uygun olmaması, gazete haberlerinin ise günümüz çağında ilgi çekmemesinden kaynaklanmaktadır.

Genel olarak baktığımızda ise Ortaokul Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının eğitsel içeriği yansıtması bakımından metinlerin oldukça bilgilendirici olduğu ancak öğrencilerin bu metinler için ilgisinin çekilmesinin zor olduğu görülmüştür. Eğitsel metinlerdeki bilgi aktarımı her ne kadar iyi olursa olsun öğrencileri bu konulara dair ilgisinin çekilmemesi verimi artırma konusunda zorluklar ortaya koyacaktır. Bu sebeple öğretmenlerin görüşlerinde bu unsurların geliştirilmesine dair bulgular ortaya çıkmıştır. Sosyal bilgiler

dersinde öğrencilerin ilgisinin çekilmesi oldukça önemli olmalıdır. Öğretmenlerin görüşüne göre devrin internet devri olmasından kaynaklı internet haberlerinin daha da arttırılması yararlı olacaktır.

4. 3. Ortaokul Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Görsel Özellikleri Bakımından Öğretmen Görüşleri

Ortaokul ders kitaplarında görsel özelliklerin belirlenmesi için öğretmenlere ‘İncelediğiniz Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Görsel Özellikler Nasıldır? Yazılı ve Görsel materyallerin uyumu konusunda neler söylersiniz?’ sorusu sorulmuştur.

Tablo 4. 5.

Ders Kitaplarının Görsel Özellikleri Bakımından Öğretmen Görüşleri

Kodlar	F	Katılımcılar
Görseller yeterli ve uyumludur	7	Ö2,Ö5,Ö8,Ö9,Ö11,Ö17,Ö21
Görseller uyumsuzdur	3	Ö4,Ö7,Ö24
Görseller geliştirilmeli, Farklı görseller konulmalı	14	Ö1,Ö3,Ö6,Ö10,Ö12,Ö13,Ö14, Ö15,Ö16,Ö18,Ö19,Ö20,Ö22,Ö23

Tablo 4. 5. e bakıldığında Öğretmenlerin görsel materyaller bakımından kitabı değerlendirmesinde görsellerin yeterli olduğuna dair az görüş belirtilmiştir. Yine bunun dışında görsellerin geliştirilmesine ve farklı görsellerin kullanılması konusunda görüş bildiren öğretmenler çok sayıdadır. Öğretmenler kitapta genelde hep aynı tip görsellerin kullanıldığını, farklı görsellerin kitaplara pek yansımadığını söylemektedirler.

Olumlu görüş bildiren öğretmenlere bakıldığında görsellerin metinlerle gayet uyumlu olduğunu ve kitapta çok sayıda görsel kullanıldığını söylemişlerdir. Örneğin Ö2 ‘Kitaplarda bulunan görseller gayet yeterli seviyede hemen her sayfada görseller var. Bu kadar çok görselin kullanılmasının öğrenci bakımından iyi olduğunu düşünüyorum.’ demiştir. Ö5 ‘Özellikle bazı konuların işlenmesinde görsellerin kullanılması gerekiyor.

Mesela bilim konularında bilim adamlarının fotoğrafının kullanılması gayet bilgilendirici oluyor.' diyerek görsellerden memnun olduğunu belirtmiştir. Ö9 '*Görsel özellikler kitapta oldukça yer kaplıyor. Metin ile uyumlu hepsi. Öğrenci adına yeterli olduğunu düşünüyorum*' demiştir.

Olumsuz görüş bildiren öğretmenler ise görsellerin bazen yetersiz kaldığını ve öğrencilerin görselleri pek de anlayamadığını belirtmişlerdir. Ö4 '*Görsellerde bazı zamanlarda sıkıntı yaşanıyor. Öğrenciler öğretmenim bu nasıl bir şey, ne özelliği var diyerek bazı görselleri soruyor. Altta açıklamaları olmasına rağmen soru işareti bırakan yerler var.*' diyerek yetersiz olduğunu savunmuştur. Ö7 ise '*Görsellerin anlayamadığını düşünüyorum. Özellikle haritaların. Öğrenciler pek haritaları kavrayamıyor.*' demiştir. Yine olumsuz görüş bildirenlerde Ö24 '*Görseller genel anlamda tabi ki konuyla uyumlu ancak bazı yerlerde açıklama sıkıntısı yaşıyorum.*' demiştir.

Olumlu ve olumsuz görüş bildirenler dışında öğretmenlerin büyük bir kısmı görsellerin geliştirilmesine dair görüş bildirmişlerdir. Öğretmenler özellikle görsellerde hep aynı tip görsellerin kullanıldığını, farklı görsellerinde eklenmesi gerekliliğini savunmuştur. Görsellere bakıldığında kitaplarda genellikle resim, fotoğraf ve haritalar bulunmakta ancak bunun dışında çeşitli görseller olmadığı görülmektedir. Örnek olarak Ö3 '*Görseller kitapta fazlasıyla yer tutmuş ancak kullanılan görseller bazı özellikleri yansıtmıyor bence. Örneğin haritalar çok baştan savma çizilmiş*' demiştir. Bir başka görüş sahibi Ö10 '*Hep aynı şeyler var. Resimler hep aynı tarzda. Haritalar çok göz yoruyormuş gibi geliyor bana.*' demiştir. Ö13 ise '*Görsel özelliklere bakarsak ben kitapta resim ve fotoğraf dışında pek bir şey görmedim. Karikatür hiç yok.*' demiştir.

Görsel özellikler konusunda görüşmeler esnasında 'fotoğraf, resim, harita dışında görsellere rastladınız mı?' sorusu daha çok bilgi edinmek için sorulmuştur. Buna verilen cevaplarda ortak olarak 'hemen hemen hiç yok' cevabı yansıtılmıştır.

Ortaokul Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının görsel özellikler bakımından incelenmesinin genel sonucuna bakıldığında kitapta kullanılan görsellerin yetersizliği tespit edilmiştir. Kitaptaki görsellerin mesaj aktarımı için 'yeterli' olduğu fakat çeşit bakımından 'yetersiz' olduğu sonucuna varılmıştır. Kitaplar incelendiğinde ise gerçekten de farklı bir boyutta görsele rastlanmamıştır. Örneğin ders kitaplarında karikatür gibi görsellerin

kullanımı neredeyse hiç yoktur. Bu ders kitapları için büyük eksiklik olarak nitelendirilebilir.

4.4. Ortaokul Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Dil ve Anlatım Özellikleri Bakımından Öğretmen Görüşleri

Ortaokul Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında dil ve anlatım özelliklerini belirlemek için bu kısımda öğretmenlere ‘İncelediğiniz Sosyal Bilgiler Ders Kitabı dil ve anlatım bakımından nasıldır? Gereksiz sözcük kullanımı ve metinlerin akıcılığı hakkında neler söylersiniz?’ sorusu sorulmuştur. Buna göre verilen cevaplar Tablo 4. 6. da belirtilmiştir.

Tablo 4. 6.

Ortaokul Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Dil ve Anlatım Özellikleri Bakımından Öğretmen Görüşleri

Kodlar	F	Katılımcılar
Dil ve Anlatım sadedir	12	Ö3,Ö4,Ö6,Ö7,Ö10,Ö11,Ö14, Ö16,Ö18,Ö20,Ö21,Ö24
Gereksiz anlatımlar var	6	Ö1,Ö8,Ö9,Ö19,Ö22,Ö23
Anlatım biraz daha sadeleşmeli	6	Ö2,Ö5,Ö12,Ö13,Ö15,Ö17

Tablo 4. 6. İncelendiğinde öğretmenler dil ve anlatım konusunda genel olarak kitabın sade anlatıma sahip olduğunu, ağır metinlerin bulunmadığını ve gereksiz sözcüklerin kullanılmadığına dair bir görüş ortaya çıkmıştır.

Olumlu görüş bildirenler kitabın anlatımına dair memnuniyetlerini belirtmişlerdir. Bazı örnek görüşler ise şu şekilde sıralanabilir.

‘...Kitabın dili normal. Anlatımda sıkıntı olduğunu düşünmüyorum.’ (Ö4)

‘...Kitapta gereksiz bilgilerin olduğunu düşünmüyorum. Ayrıca anlatım akıcıdır

diyebilirim. Gereksiz sözcükler bence yok. (Ö10)

'...Evet metinler akıcı konuyla birlikte gidiyor. Metinlerin anlatımının kötü olduğunu düşünmüyorum.' (Ö20)

'...Kitapta Türkçenin sadece olduğunu düşünüyorum. Yabancı kelimeler kullanılsa bile Türkçesi de verilmiş.' (Ö24)

Olumlu yorumlara bakıldığında kitaplarda kullanılan dilin sade ve akıcı olduğunu anlamaktayız. Bunun dışında yabancı kelimelerden Türkçenin sade kullanıldığı görmekteyiz.

Olumsuz yorumlarda ise kitapta kullanılan dilin öğrenciler için uygun olmadığı düşünülmüş, yine bazı metinlerin okunmasının zor olduğu dile getirilmiştir. Ö8 *'Ders kitaplarındaki metinleri okuttuğumda öğrencilerin okurken sürekli takıldığını görmekteyim bunun için metinlerin okuma açısından ağır olduğunu düşünüyorum.'* demiştir. Ö9 *'Öğrencilerin kitapta okuduğu metinleri anlamadığını düşünüyorum. Bu yüzden metinlerin anlaşılır olduğunu sanmıyorum.'* demiştir. Ö19 ise *'Metinler benim gözüme çok sık gelmekte. Kitapta anlatımda bilginin dışına çıkmış olan yazılar var.'* diyerek memnuniyetsiz olduğunu belirtmiştir.

Bu görüşler dışında ise bakıldığında metinlerin yeterli ancak biraz daha sadeleştirilmesinin daha iyi olacağını savunan görüşler de olmuştur. Örneğin Ö12 *'Kitaplarda paragraflar arası boşluk olmadığı için metinler çok uzunmuş gibi görünüyor. Bunun öğrenciyi etkilediğini düşünüyorum'* diyerek çok ilginç bir noktaya parmak basmıştır. Ö13 *'Bazı yazılar çok fazla detaylı, bazılarıysa hemen geçilmiş gibi geldi bana. Bunun konuyla ilgisi var elbette ancak metinlerdeki dengenin sağlandığını yine de düşünmüyorum.'* demiştir. Ö17 ise *'Bahsettiğiniz konudan bakarsak metinler içinde uzun cümleler var. Öğrenci okurken sonunu getiremiyor. Bunlara dikkat edilmeli.'* demiştir.

Bütün görüşleri topladığımızda Ortaokul Sosyal Bilgiler Ders Kitabının dil ve anlatım yönünden genel olarak 'sade ve akıcı' bir anlatıma sahip olduğu tespit edilmiştir. Ders kitaplarında kullanılan Türkçenin sade anlatımda olduğu ve yabancı sözcüklerden olabildiğince uzak bir anlatımın olduğu görüşlerde belirtilmiştir. Bunun dışında yine kimi görüşlerde cümlelerin uzunluğuna dair ve öğrenciyi yoran metinlerin olduğu

konusuna da parmak basılmıştır. Bunlarda dikkate alınmaya değer görüşlerdir.

4. 5. Ortaokul Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Ölçme ve Değerlendirme Özellikleri Bakımından Öğretmen Görüşleri

Ortaokul Sosyal Bilgiler Ders Kitabının Ölçme ve Değerlendirme açısından değerlendirilmesi adına görüşülen öğretmenlere ilk olarak ‘İncelediğiniz Sosyal Bilgiler Ders Kitabındaki Ölçme ve Değerlendirme sorularının yeterliliği bakımından ne söylersiniz?’ sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya verilen cevaplar Tablo 4. 7. de kodlanmıştır.

Tablo 4. 7.

Ders Kitaplarındaki Ölçme ve Değerlendirme Sorularının Yeterliliği Hakkında Öğretmen Görüşleri

Kodlar	F	Katılımcılar
Öğrenci için yeterli	8	Ö1,Ö4,Ö7,Ö11, Ö18,Ö19,Ö22,Ö24
İstenileni veremiyor	7	Ö3,Ö6,Ö8,Ö9,Ö14,Ö17,Ö23
Niteliği arttırılmalı	9	Ö2,Ö5,Ö10,Ö12,Ö13,Ö15, Ö16,Ö20,Ö21

Tablo 4. 7. İncelendiğinde Ortaokul Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında ölçme ve değerlendirme soruları bakımından öğretmen görüşlerinin büyük bir kısmı bu soruların yeterli olduğuna dair olmuştur. Yine öğretmenler bu konuda bölünmüş soruların istenileni verememesini, öğrenciler için ilgi çekici olmadığını ve bu sorulara vakit ayıramadıklarını görüşlerinde belirtmişlerdir.

Olumlu görüş belirten öğretmenler bu soruların istenilen bilgileri ortaya çıkartacak seviyede bulmuştur. Ancak bu sorulara yeteri kadar vakit ayıramadıklarını da belirtmişlerdir. Örneğin Ö1 ‘Ölçme ve değerlendirme soruları her ne kadar çok vakit

ayıramasam da iyi olarak nitelendirilebilir.' demiştir. Ö8 *'Bu soruların iyi olduğunu düşünüyorum ve öğrencilerime de buradan sık sık ödevler veriyorum.'* diyerek memnun olduğunu belirtmiştir. Bir başka olumlu yanıt veren kişi Ö11 *'Sorular gayet yeterli. Sınav sorularını bile buradan hazırladığım oluyor bazen'* diyerek kullanışlı olduğuna dair görüş bildirmiştir. Ö22 ise *'Bu sorular farklı boyutta olduğu için öğrencinin öğrenmesine yardımcı olduğunu düşünüyorum'* demiştir.

Olumlu görüşler dışındakilere bakılırsa 7 öğretmenin ölçme ve değerlendirme sorularının istenileni yansıtamadığı düşünüldüğü görülmektedir. Ö3 *'Bu sorulara açıkçası hiç vakit ayırmıyorum. Hepsi basit ve öğrenci seviyesiyle alay eder gibi'* diyerek farklı bir açıdan duruma yaklaşmıştır. Ö6 *'Ölçme sorularından bazı zamanlarda yararlanıyorum ancak nitelikli olduğunu düşünmüyorum. Çünkü bu soruların cevap anahtarı arka sayfada var. Evet öğrenci için yararlı ama amacının dışına çıkıyor.'* diyerek soruların cevaplarının verilmesinin yanlış olduğunu düşünmüştür. Ö17 ise *'Ölçme sorularına vakit ayırmıyorum. Bana fazla geliyor bu yüzden öğrencinin de verim alması zor.'* demiştir. Ö23 *'Zaten ard arda 2 ders saati oluyor ölçme sorularını ödev için kullanıyorum bazen. Ancak bunların kontrolünü sağlayamıyorum. Bu yüzden verimli olduğunu söyleyemem'* demiştir.

Ölçme sorularına dair iki zıt görüş dışında ise bu soruların niteliğinin artırılması gerektiğini düşünen öğretmenler fazla sayıdadır. Bu öğretmenler de öğrencilerin sıkıldığını, daha eğlenceli hale getirilebileceğini belirtmişlerdir. Örneğin Ö2 *'Bu soruları öğrencilere çözdürmek için canımız çıkıyor. Öğrencilerin zevk olmadığını düşünüyorum bu yüzden'* demiştir. Ö10 *'Soruların içeriği bilgiyi yansıtmak için yeterli gibi dursa da öğrenci hiç buraya bakmadan arka sayfaya geçiyor. Hatta bazen arkasındaki cevaplardan cevaplamış gibi yapıyorlar. Daha ilgi çekici olabilir bu yüzden.'* demiştir. Ö12 *'Zamanım kısıtlı olduğu için bu sorulardan ödev veriyorum ama genelde kontrol edemiyorum. Bu yüzden bu sorular daha az ve net bilgileri yansıttıcı olsa daha iyi olur.'* demiştir.

Ölçme ve değerlendirme sorularının yeterliliğine baktığımızda öğretmenler soruların kullanışlı olabileceğini ancak bunlara vakit ayıramadıklarını ortak görüşleriyle belirtmiştir. Bu yüzden de buradaki soruların verimli olduğunu düşünmeyen çok görüş tespit edilmiştir. Bunun dışında öğrencilerin çok çabuk bu sorulardan sıkıldıklarını ve

öğrencilerin ilgisini çekebilecek başka sorular hazırlanmasını da istemişlerdir.

Ders kitaplarında ölçme ve değerlendirme boyutunu ortaya çıkartmak için ise ikinci bir soru daha öğretmenlere yöneltilmiştir. Öğretmenlere 'İncelediğiniz Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Ölçme ve Değerlendirme sorularının açık ve anlaşılır olması ve değerlendirme sorularının farklılıkları hakkında neler söylersiniz?' sorusu yöneltilmiştir. Öğretmenlerin bu konudaki görüşleri ise Tablo 4. 8. de belirtilmiştir.

Tablo 4. 8.

Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Ölçme ve Değerlendirme Sorularının Farklılıkları Konusunda Öğretmen Görüşleri

Kodlar	F	Katılımcılar
Sorular anlaşılır ve farklı	13	Ö1,Ö2,Ö5,Ö7,Ö8,Ö11,Ö13 Ö15,Ö18,Ö20,Ö21,Ö23,Ö24
Soruların anlaşılması zor	2	Ö3,Ö17
Daha farklı sorular olabilir	9	Ö4,Ö6,Ö9,Ö10,Ö12, Ö14,Ö16,Ö19,Ö22

Tablo 4. 8. İncelendiğinde Ölçme ve Değerlendirme sorularının farklılığı konusunda öğretmenlerin büyük çoğunluğu soruların gayet anlaşılır ve farklı boyutlarda olduğunu belirtmişlerdir. Çok küçük bir kısım soruların farklılığının yetersizliği konusunda görüş belirtmiştir. Bunların dışında yine azımsanmayacak bir kısım ise soruların farklı olduğunu ancak bu farklılığın daha da artırılabilceğini söylemişlerdir.

Olumlu görüş bildirenler ölçme ve değerlendirme sorularında açık uçlu, boşluk doldurma, çoktan seçmeli test, doğru-yanlış gibi türlerde soruların bulunmasından dolayı kitabın bu konuda yeterli olduğunu belirtmişlerdir. Olumlu görüş bildiren Ö1 'Ölçme soruları farklı türden. Ben sınav sorularımı hazırlarken test sorularından yararlanıyorum.' demiştir. Ö7 'Ölçme soruları anlaşılır ve net cevaplar isteyen sorular. Farklı türden olması da güzel öğrenci bir bölümü yapamazsa diğerini yapabilir.' diyerek farklı olmanın yararını belirtmiştir. Ö18 ise 'Soruların farklı türden olması iyi.

Özellikle gözlemlerimde boşluk doldurma sorularını öğrenciler çözerken keyif aldığımı görüyorum.’ demiştir.

Olumsuz görüşlere bakıldığında ise soruların anlaşılması konusunda zorlukların yaşandığı üzerinde görüşler bulunmaktadır. Ö3 *‘Öğrenciler soruları cevaplarırken zaman zaman zorlanıyor. Buradan yola çıkarsak anlamada zorlandığımı söyleyebilirim. Soruları bazen açıklamak zorunda kalıyorum. Açık uçlu soruların doldurulmasında da zorluklar yaşanıyor.*’ demiştir. Ö17 ise *‘Bu soruların anlaşılmasında bazen zorluklar oluyor tabi. Kelimelerin anlamlarını özellikle bazen çıkartamıyor öğrenciler.’* diyerek bu soruların anlaşılır olmadığına dair yorum belirtmiştir.

Olumlu ve olumsuz görüşler dışında ölçme ve değerlendirme sorularının farklı olduğunu kabul eden ancak daha da farklı soru tiplerinin de olacağını söyleyen öğretmen görüşleri de fazla olarak görülmüştür. Bu konuda bazı görüşler şunlardır:

‘...Sorular farklı türden ama bazen öğrenciler sıkılıyor. Keyif almaları için belki geliştirilirse daha iyi olabilir.’ (Ö4)

‘...Öğrencilere ben bazen kendim bulmaca tarzında sorular hazırlayıp veriyorum. Onlarında çok motive olarak bu soruları çözdüklerini gördüm. Bu yüzden kitaplarda bulmaca tarzı değerlendirme soruları olmalı.’ (Ö6)

‘...Bu soruların yaptırılmasında zaten zorlanıyoruz. Bu yüzden sorular öğrencinin eğlenerek öğrenmesini sağlamalı.’ (Ö9)

‘...Ölçme soruları farklı türlerden ancak öğrencilerin sıkılmasını engellemiyor. Hiç bakmadıkları bile oluyor. Ödev veriyorum sıkılgan şekilde davranıyorlar. (Ö12)

Bu yorumlara bakıldığında ölçme ve değerlendirme sorularının farklı türden olduğu anlaşılmaktadır. Ancak öğretmenlerin çoğu daha eğlenceli değerlendirme sorularının olmasını öğrencinin yaşına daha uygun bulmuşlardır. Öğrencilerin sorulardan sıkılmamasını sağlamak için özellikle ‘bulmaca’ türündeki değerlendirme sorularının arttırılmasını istemişlerdir.

Genel olarak Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki ölçme ve değerlendirme sorularına baktığımızda görüşme yapılan öğretmenler soruların açık, anlaşılır, farklı türden olduğunu belirtmişlerdir. Yine bunun dışında soruların öğrenciye faydalı olduğunu belirtmişlerdir. Ancak bu soruların ‘zaman’ sıkıntısı yüzünden çoğu zamanlarda

verimsiz olduğunu, öğrencilerin ise bu soruları cevaplariken sıkıldıklarını da belirtmişlerdir. Bu yüzden bu görüşlere göre ölçme ve değerlendirme sorularının daha da farklılaşması kitaplar bakımından daha iyi olacaktır.

4. 6. Öğretmenlerin İdeal Ders Kitabı Hakkında Görüşleri

Öğretmenlere bu kısımda ‘İdeal Ders Kitabı Sizce Nasıl Olmalıdır?’ sorusu sorulmuştur. Öğretmenler bu konuda oldukça farklı görüşler belirtmişlerdir. Kimi öğretmenler ders kitaplarının sadece içeriğinin iyi olması gerektiğini, kimileri bir bütün halinde olmasını, kimileriye öğrencinin daha çok etkin olması gerektiğine dair görüşler belirtmişlerdir. Bu konu hakkındaki görüşler Tablo 4. 9. da verilmiştir.

Tablo 4. 9.

İdeal Ders Kitabı Hakkında Öğretmen Görüşleri

Kodlar	F	Katılımcılar
İçeriği(anlatımı) iyi olmalı	8	Ö2,Ö4,Ö6,Ö13,Ö17,Ö20,Ö22,Ö23
Her yönden ele alınmalı	6	Ö7,Ö8,Ö11,Ö14,Ö18,Ö24
Öğrenciye yönelik ele alınmalı	6	Ö1,Ö3,Ö9,Ö10,Ö12,Ö19
Dersi sevdirmeye yönelik olmalı	4	Ö5,Ö15,Ö16,Ö21

Tablo 4. 9. İncelendiğinde öğretmenlerin ideal ders kitabının nasıl olması gerektiğine dair görüşler belirtilmiştir. Bu görüşlere bakıldığında 8 öğretmenin kitapta anlatılanın iyi olmasını önemsedikleri görülmüştür. 6 öğretmen ders kitabının bir bütün olduğunu ve bu yüzden her yönünün iyi olması gerektiğini belirtmiştir. Yine 6 öğretmen ise ders kitabını öğrencilerin kullandığını ve bu yüzden öğrenci seviyesine uygunluğunun ön planda olması gerektiğini söylemiştir. 4 öğretmen ise işlenen dersi sevdirmeye ve öğrencinin ilgisini arttırmaya yönelik olması gerektiğini dile getirmişlerdir.

İçeriğinin iyi olması gerektiğini savunan görüşler bu kitapların hazırlanmasında alanında uzman kişilerin yer almasını ve en sade biçimde öğrenciye aktarılmasını

belirtmişlerdir. Ö2 '*İdeal ders kitabında bence ilk olarak anlatım çok iyi olmalıdır. Çünkü ders kitapları öğrenciye sonuçta konuyu daha iyi aktarmak için varlar.*' demiştir. Ö6 '*İdeal ders kitabının olması çok zor ama bence ideal olması şu devirde içindeki bilgilerden geçmektedir.*' diyerek bilgilerin önemini vurgulamıştır. Ö17 ise '*Bence ideal ders kitabının ilk özelliği bilgilerdir. Öğrenciler bu bilgileri daha kolay anlarsa daha başarılı olurlar.*' demiştir.

Ders kitabının bir bütün olduğunu savunan öğretmenler ise sadece bir yönden değil kitabın genel olarak her yönünün iyi olması gerektiğini belirtmişlerdir. Ö7 '*Ders kitabının ideal olması her yönüyle olmalıdır. Çünkü sadece bilgi aktarılmakla öğrenme gerçekleşmiyor. Verilen bilgi anlaşılmalı mı anlaşılmamış mı önemli. Bu yüzden farklı boyutlara da dikkat edilmeli.*' diyerek kitabın bütünlüğünü belirtmiştir. Ö8 ise '*Bilginin verilmesini biz derslerimizde elimizden gelmeye yapmaya çalışırken ders kitapları bunu desteklemeli. Mesela haritalarla, sorularla bilgileri öğrenciye daha kolay aktarmalı. Bu sebeple bir yönden bakmak değil de bütün olarak kitabın iyi olması gerek.*' demiştir.

İdeal ders kitabı hakkında ise öğrenciye göre olmalı görüşü de belirtilmiştir. Bu görüşe sahip öğretmenler sonuçta ders kitaplarının öğrenciler için hazırlandığını bu yüzden onların seviyesine göre hazırlanması gerektiğini belirtmişlerdir. Ö1 '*İdeal ders kitabı hakkında pek farklı görüşüm yok. Ancak öğrencinin durumu göz önüne alınmalı ve onlara göre hazırlanmalı.*' demiştir. Ö9 '*Kitaplar öğrenciler için hazırlandığına göre öğrenciye daha iyi hangi metot öğretirse ona göre hazırlanmalı.*' diyerek fikrini belirtmiştir.

Bu konudaki son görüş ise ideal ders kitabının dersi sevdiren ders kitabı olduğudur. Bu konuda görüş bildiren öğretmenler hangi ders olursa olsun ders kitabının öğrenci ilgisini çekmesi durumunda daha etkili olacağını düşünmüşlerdir. Ö5 '*Ders kitapları sonuçta öğrenciler için hazırlanıyor. Bu yüzden daha eğlendirici ve öğretici ders kitabı olabilir. Böylelikle öğrencinin derse ilgisi de artar.*' demiştir. Ö15 ise '*İdeal ders kitabı dersi sevdiren ders kitabıdır. Öğrenci o kitaptan istediğini alamazsa ne kadar iyi hazırlanırsa hazırlansın iyi bir kitap olmaz.*' diyerek farklı bir yönden olaya bakmıştır. Ö21 ise '*Her açıdan mükemmel bir kitabın hazırlanması çok zor. Ama en azından öğrencinin sevdiği kitap ideale yakındır.*' diyerek öğrencinin kitapları sevmesinin önemini aktarmıştır.

Sonuç olarak ideal ders kitabı görüşlerine baktığımızda ortak bir görüş bildirilmesi zor

olmuştur. Öğretmenler bu konuda farklı görüşler belli etmişir ancak yine de sonuçta öğrenciler için kitapların hazırlandığını ve onlara göre öğrencilerin özelliklerini göz önüne alan kitapların ideale yakın olduğunu belirtmişlerdir.

BÖLÜM V

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Sosyal Bilgiler dersi dünyada ve ülkemizde birçok alanı içerisinde barındıran bir derstir. Bu alanlardaki bilginin öğrencilere yansıtılmasındaki temel kaynak ise ders kitaplarıdır. Bu yüzden bu çalışmada öğretmenlerle yarı- yapılandırılmış görüşmeler yapılarak Ortaokul Sosyal Bilgiler ders kitapları eğitsel içerik, görsel tasarım, dil ve anlatım, fiziksel tasarım, ölçme ve değerlendirme çalışmalar bakımından incelenmeye çalışılmıştır. Bu çalışmada açığa çıkarılmak istenen şey ise ders kitabının varsa eğer eksikleridir. Bu eksiklikler giderilirse bilgilerin aktarımının daha kolay olacağı ve Sosyal Bilgiler dersinin daha iyi anlaşılacağı olasıdır. Görüşülen öğretmenlere bu bağlamda 9 temel soru sorulmuştur. Öğretmenlerin verdiği cevaplara göre yorumlamalara gidilmiştir.

Ders kitapları öğrencilerin öğrenmeleri için her ne kadar etkiliyse biçimsel özellikleri de o denli önemlidir. Bunun nedeni biçimsel yapının öğrencinin ilk karşılaştığı unsur olmasından kaynaklanmaktadır (Ablak, 2013). Bu nedenle öğrenci ilk olarak kitabı eline aldığı anda öğrencide okuma zevkinin uyanması gerekmektedir. Ders kitaplarında birinci ve ikinci hamur dışında kağıtların kullanılmaması, görsellerin ağırlıkta olduğu Sosyal Bilgiler kitaplarında mümkünse kuşe kağıdın kullanılması önerilmektedir (Ablak, 2013). Bu görüşe bakılarak Ortaokul Sosyal Bilgiler ders kitaplarında fiziksel özelliklere bakıldığı zaman kitapların baskısının kaliteli olduğu, kağıtların kalitesinin yeterli olduğu sonucuna varılmıştır. Ancak bazen yayınevinden kaynaklı hatalarında kitaplara yansıtıldığı görüşlerde belirtilmiştir. Bu yüzden belki küçük bir kısmında da olsa yayınevlerinin dikkatle kitapları basması gerekmektedir. Bunun dışında kitabın iç tasarımında da bazı eksiklikler olduğu görüşler sonucu ortaya çıkmıştır. Özellikle kitapların içinde bulunan renklerin bazen gözü yorabildiği görüşü de vardır. Küçükahmet (2011) e göre sıcak ve soğuk renklerin bir arada kullanılması doğru bir uygulamadır. Bu yüzden renklendirme konusunda kitaplara biraz daha özen gösterilmesi

gerekmektedir.

Eğitsel özellikler bir ders kitabında en çok dikkat edilmesi gereken özelliklerdendir. Bu zamana kadar genellikle eğitsel özellikler bakından birçok çalışma yapılmıştır. Eğitsel olarak bilimsel içerikler önem taşır. Bunun dışında güncellik, kanıtlanabilirlik gibi özellikler de mevcuttur. MEB (2006) göre konular ve üniteler, sınıf seviyesine göre günlük hayatla bağlantılı ve uygulamalı olarak ele alınır. Bu bakımından bakılırsa Sosyal Bilgiler Ders Kitapları'ndaki bilgi aktarımının öğretmenlerin çoğuna göre 'yeterli' seviyede olduğu görüşlerden tespit edilmiştir. Kitaplardaki bilimsellik, güncellik, mantıksal yapı düzgün ve doğru şekilde aktarılmıştır. Gülersoy (2013) 'İdeal Ders Kitabı Arayışında Sosyal Bilgiler Ders Kitabının Bazı Özellikler Açısından İncelenmesi' adlı çalışmasında ders kitaplarında eğitsel içerik boyutunda bilimsel konularının iyi işlendiğini, eğitim programlarının iyi yansıtıldığını, bilgilerin tutarlı ve güvenilir olduğu sonucuna varmıştır. Bu çalışma da bu yönlerden ortaya çıkan sonucu desteklemektedir. Esen (2017) '7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabının Öğretmen Görüşlerine Göre İncelenmesi' adlı yüksek lisans tezinde içerik kısmına göre öğrenciye görelilik durumunun göz ardı edildiği sonucuna ulaşmıştır. Yine günlük hayatla ilgili ilişkilendirmelerin az olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu çalışmada da bazı görüşlerde öğrencilerin yaşantılarından kaynaklanan birtakım olumsuz görüşler olmuştur. Örneğin öğrencilerin internet ile tanışmamış olması bazı konularda onları zorlamakta olduğuna dair görüşler belirtilmiştir. Yine kitaplarda bulunan konuların bazılarının öğrenciyi zorladığına ve öğrencilerin anlamasında sıkıntı yaşandığına dair görüşler belirtilmiştir. Buna göre bu çalışmada da ders kitaplarında öğrenciye görelilik ilkesinin biraz daha dikkate alınması gerekliliği görülmüştür.

Eğitsel olarak başka bir yönden bakıldığında metinlerin ilgi çekici olmadığı ve öğrencilerin anlayamadığı görüşü ortaya çıkmıştır. Metinlerde ise Türk kültürü adına yansıtılmaların az olduğu öğretmenler tarafından belirtilmiştir. Bu yüzden Türk kültürünün daha fazla yansıtılması öğrencilere milli kültürün verilmesi adına önemlidir.

Ortaokul Sosyal Bilgiler Ders Kitabının görsel açıdan incelenmesi sonucunda ise bir takım eksiklikler tespit edilmiştir. Ders kitaplarında kullanılan görsellerin hep aynı tip olduğu, farklı görsellerin kullanılmadığına dair bir ortak bir görüş ortaya çıkmıştır. Bunun dışında haritaların kullanımının yeterince anlaşılmadığı ve kullanılan bazı

haritaların yetersiz olduğunu, amacı yansıtmadığını savunan görüşler olmuştur. Bu yüzden harita çizimlerine daha dikkat edilmelidir. Haritaların dilinin daha açıklayıcı olması öğrenciler için yararlı olacaktır.

Görsel açıdan bakıldığında bir başka eksiklik ise resim, fotoğraf dışında kalan görsellerin az sayıda olduğu görüşüdür. Görseller incelendiğinde karikatür, tablo, şema gibi görsellerin kullanımının az olduğu belirlenmiştir. Gülersoy (2013) 'İdeal Ders Kitabı Arayışında Sosyal Bilgiler Ders Kitabının Bazı Özellikler Açısından İncelenmesi' adlı çalışmasında 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Kitabındaki görselleri inceleme sonucu yeterli sayıda bulmuştur. Bu çalışmada zıt bir sonuç bulunarak görsel olarak resimlerin yeterli olduğu ancak tablo, şema, karikatür gibi görsellerin yetersiz olduğu sonucuna varılmıştır. Yine Aydın(2016) 'Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Coğrafya Kazanımlarına Ait Görsellerin İncelenmesi' adlı yüksek lisans tezinde kitaplarda karikatürün kullanılmadığı sonucuna varmıştır. Bu çalışma da bu sonuçla benzer bir sonuca ulaşmıştır. 2018 müfredatına göre hazırlanan MEB'in Sosyal Bilgiler ders kitaplarında da karikatür görseline yer verilmemiştir. Bu yönde bir değişiklik olmadığı görülmektedir.

Görsel bakımdan değerlendirildiğinde Ortaokul Sosyal Bilgiler ders kitaplarında zaman şeridi, minyatür, gazete haberleri gibi görsellerin ise sık kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu açıdan görsellerde bir düzensizlik bulunmaktadır. Bu düzensizliğin giderilmesi, görsellerin çeşitlendirilmesi ve kitap içerisinde eksik olan görsellerin artırılması öğrenci açısından daha iyi olacaktır.

Ders kitaplarında cümle uzunlukları, sınıf düzeyine uygun olarak belirlenmelidir (MEB, 2006). Az sayıda öğretmen öğrencilerin okurken bazen zorlandığını belirtmişlerdir. Yine bazı öğretmenler metinlerin göze çok sık geldiğini, gözü yorduğunu ve okuma isteğini kaçırdığını belirtmişlerdir. Metinlerin biraz daha sadeleştirilmesini önermişlerdir. Bunun dışında hemen hemen tüm öğretmenler yabancı sözcüklerin kullanımının az olduğunu, yabancı sözcüklerin ise kullanıldığı takdirde Türkçesinin verildiğini belirtmişlerdir. Bazı metinlerde öğrencilerin anlamasının zor olduğu öğretmenler tarafından belirtilmiştir. Sınıf seviyesine göre somut kelimelerin kullanılmasına dikkat edilmelidir. Özellikle 5. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında somut kelimelerin kullanılması öğretmenler tarafından önerilmiştir. Olumsuz görüşler dışında

dil ve anlatım boyutundan genel olarak bakıldığında Sosyal Bilgiler ders kitaplarının anlatım sadeliği, metinlerin akıcılığı bakımından çoğu öğretmenin görüşüne göre ‘yeterli’ olduğu ortaya çıkmıştır. Yine görüş bildiren öğretmenler Türkçenin güzel kullanıldığını ve yabancı sözcüklerden arındırılmış bir kitap olduğunu belirtmişlerdir.

Ertürk ve Güler (2017) ‘5. 6. Ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Öğretmen Görüşlerine Göre İncelenmesi (Muğla ili Örneği)’ adlı çalışmalarında inceledikleri Sosyal Bilgiler ders kitaplarını dil ve anlatım boyutundan değerlendirmişlerdir. İnceleme sonucunda 5. Ve 7. Sınıf ders kitaplarının dil ve anlatımının ‘kısmen yeterli’ , 6.sınıf ders kitabının ise ‘yeterli’ olduğu sonucuna varmışlardır. Bu çalışmada 2018 müfredatına göre dil ve anlatım özelliklerinin ‘yeterli’ olduğu sonucuna varılmış ve MEB’in bu konuda hassas çalıştığı görülmüştür.

Sosyal Bilgiler ders kitaplarının ölçme ve değerlendirme açısından ise değerlendirmesinde farklı bulgular öne çıkmıştır. Öğretmen görüşlerine göre ölçme ve değerlendirme sorularının farklı türden sorular olması yararlı olmuştur. Bu sonuca göre Gülersoy (2013) un çalışmasına benzer sonuç ortaya çıkmıştır. Ölçme değerlendirme çalışmalarında öğrencilerin ilgisinin artırılması ise ortak bir görüştür. Öğrencilerin ölçme ve değerlendirme çalışmalarını pek severek yapmadığı ortaya çıkmıştır. Buna göre ölçme çalışmalarında ‘bulmaca’ gibi farklı uygulamaların olması öğrencilerin ilgisinin daha çok çekeceğini düşündürmüştür. Keskin(2018) ‘Sekizinci Sınıf T. C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersi Atatürkçülük Ünitesinin İşlenişine İlişkin Öğretmen Görüşleri’ adlı yüksek lisans tezinde de benzer bulguya ulaşmıştır. Bu yönden bu çalışma da bu yargıyı desteklemektedir.

Ölçme ve değerlendirme çalışmalarında ise öğretmenler genel anlamda zaman sıkıntısından söz etmişlerdir. Öğretmenlerin zaman sıkıntısının olması bu çalışmaların verimi konusunda düşündürmektedir. Bu yüzden ölçme ve değerlendirme çalışmalarının verimli şekilde çözülmesi için Sosyal Bilgiler ders saatinin artırılması olumlu bir fayda sağlayabilir.

5.1. Öneriler

Araştırmada elde edilen bulgular sonucunda şu öneriler verilebilir:

Ders kitaplarında fiziksel tasarım ilk olarak göze çarpan etken olduğu için kitapların hazırlanmasında buna dikkat edilmeli. Kitabın kapaklarında canlı renkler kullanılmalı. Yayınevlerinin ise baskı hatasından kaynaklı kitapları gerekirse toplanmalıdır. Bunun dışında fiziksel tasarım yapılırken ‘öğrenciye görelilik’ ilkesi göz ardı edilmemelidir. Araştırmaya gelen birçok görüşte öğrencilerin tasarımdan kaynaklı birçok konuyu anlamakta zorlandığı gözlenmiştir. Bu yüzden öğrencilerin daha iyi anlayacağı bir düzen kitaplarda belirlenmelidir.

Eğitsel içerik olarak bakıldığında kitapların ünite girişlerinde genelde tek soruyla öğrencilerin hazır bulunuşluğu belirlenmeye çalışılmıştır. Tek sorunun sorulması ünitenin girişi için yetersiz olduğundan ünite başlarındaki soruların arttırılması mantıklı olacaktır.

Yine öğrenme-öğretme açısından kitaplarda özet kısmının atlanmaması gerekmektedir. Kitaplarda özet kısmına ayrılan yerlerin olmadığı belirlenmiştir. Bu yüzden özet kısmının konulması öğrencinin konuyu anlamlandırmasında yardımcı olacaktır.

Sosyal Bilgiler dersi milli kültürü yansıtabilecek bir derstir. Öğretmen görüşlerinden elde edilen verilere göre Türk kültürü ögesi daha iyi yansıtılabilir. Bu yüzden ders kitaplarında Türk kültürü hakkındaki konuların daha öğretici bir şekilde yer alması gerekmektedir. Kitaplarda milli öğelere verilen yer arttırılmalıdır.

Görsel özellikler bakımından kitaplarda tek düze olan görsellerin çeşitlendirilmesi iyi olacaktır. Kitaplarda genellikle hep resim ve fotoğraf kullanıldığı için bunların dışına daha çok çıkarak karikatür, minyatür, tablo, harita sayısının arttırılması gerekmektedir. Bu görsel öğelerin arttırılması dışında görsel öğelerin öğrenciye iyi açıklanması da bir başka öneri olarak sunulabilir. Elde edilen verilere göre öğrenciler görsel öğelere bakarken anlamakta bazen zorluk çekmişlerdir. Haritaların daha güzel ve detaylı çizilmesi, kullanılan fotoğraf ve resimlerin açıklama kısmının daha ayrıntılı olması öğrenci açısından yararlı olacaktır.

Görsel özelliklere bakıldığında son öneri ise kitaplarda bulunan haritaların dilinin

anlaşılmasına çok önem verilmesidir. Öğrencilerin haritaları anlamadan geçmesi öğrenmelerinde etkisiz bir sonuç doğurabileceği için harita dillerinin daha açıklayıcı olması gerekmektedir.

Ölçme ve değerlendirme çalışmalarında soru türleri farklılaştırılmalıdır. Öğrencilerin eğlenirken öğrenmesini sağlayacak soru türleri yerleştirilmelidir. Bu bakımda bulmaca gibi etkinliklerin daha sık olması öğrencilerin ilgisini arttıracaktır.

Ölçme çalışmalarının daha verimli olması için anında dönüt verilmesi gerekmektedir. Bu dönütün öğretmenler tarafından verilmesi daha uygun olacağından gerekirse kitapların sonunda yer alan cevap anahtarı kısmı çıkarılmalıdır. Ayrıca öğretmenlerin zamanlarının yetersiz olmasından ötürü bu soruları es geçmesinin önüne geçilmeli verimli bir öğrenim sağlanmak isteniyorsa öğretmenlerin ders saatleri arttırılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Ablak, S. (2013). Sosyal bilgiler ders kitaplarının biçimsel özellikleri. Akbaba, B. (Ed.), *Sosyal bilgiler konu alanı ders kitabı inceleme kılavuzu* içinde (s. 51-80), Ankara: Pegem Akademi.
- Akbaba, B. (2015). Sosyal bilgiler öğretiminde görsel materyallerin kullanımı. Safran, M.(Ed.) *Sosyal bilgiler öğretimi* içinde (s.283-319), Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Ateşman, E. (1997). Türkçede okunabilirliğin ölçülmesi. *Ankara Üniversitesi. TÖMER Dil Dergisi*, 58, 171-174. Erişim adresi <http://www.atesman.info/wp-content/uploads/2015/10/Atesman-okunabilirlik.pdf>
- Aydın, E. (2016). *Sosyal bilgiler ders kitaplarındaki coğrafya kazanımlarına ait görsellerin incelenmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Muğla.
- Bilgili, A. S. (2008). *Sosyal bilgilerin temelleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Bulut, S. (2008). *İlköğretim ders kitaplarının görsel boyut ve içerik tutarlılığın açısından incelenmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü: Niğde.
- Büyüköztürk, Ş. Ç., Kılıç, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2010). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Calp, M. (2010). *Özel eğitim alanı olarak Türkçe öğretimi*. Ankara: Nobel Yayın.
- Ceyhan, E. ve Yiğit, B. (2003). *Konu alanı ders kitabı incelemesi*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Çetinkaya, G. ve Uzun, L. (2011). Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin okunabilirlik özellikleri. Ülper, H. (Ed.), *Türkçe ders kitabı çözümlenmeleri* içinde (s. 141-156), Ankara: Pegem Akademi.
- Demir, T. (2013). Sosyal bilgiler ders kitaplarında dil ve anlatım. Akbaba, B. (Ed.), *Sosyal bilgiler konu alanı ders kitabı inceleme kılavuzu* içinde (s.105-144), Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Doğanay, A. (2004). Sosyal bilgiler öğretimi. Öztürk, C. ve Dilek, D. (Ed.), *Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi* içinde (s.16-43), Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Erden, M. (1997). *Sosyal bilgiler öğretimi*. İstanbul: Alkım Yayınevi.
- Ertürk, M. ve Güler, E. (2017). 5. 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının öğretmen görüşlerine göre incelenmesi (Muğla ili örneği). *Uluslararası Türk eğitim bilimleri dergisi*, 8,64-76. Erişim adresi <http://dergipark.gov.tr/goputeb/issue/34591/382005>
- Esen, S. (2017). *7.Sınıf sosyal bilgiler ders kitabının öğretmen görüşlerine göre incelenmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü: Balıkesir.
- Güler, A., Halıcıoğlu, M. B. ve Taşğın, S. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

- Gülersoy, A. E. (2012). İdeal ders kitabı arayışında sosyal bilgiler ders kitaplarının bazı özellikler açısından incelenmesi. *International Journal of New Trends in Arts, Sports & Science Education (IJTASE)*, 2(1), 8-26. Erişim adresi http://kisi.deu.edu.tr/oguz.serin/ijtase_vol2_1_2.pdf
- Güneş, F. (2013). Türkçe’de metin öğretimi yerine metinle öğrenme. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11, 603-637. doi: <http://dx.doi.org/10.14520/adyusbd.454>
- Hızarcı, S. H. (2009). *İlköğretim 6. sınıf yeni sosyal bilgiler ders kitaplarının okunabilirlik düzeylerinin incelenmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Ankara.
- İşeri, K. (2017). *Sözden yazıya dile gelen metin*. Ankara: Pegem Akademi.
- Kalın, Ö. U. ve Koçoğlu, E. (2017). 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının farklı okunabilirlik formüllerine göre incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(4), 2202 – 2220. doi: 10.17240/aibuefd.2017.17.32772-364008.
- Keskin, E. (2018). *Sekizinci sınıf T.C. inkılap tarihi ve Atatürkçülük dersi Atatürkçülük ünitesinin işlenişine ilişkin öğretmen görüşleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, Cerrahpaşa Lisansüstü Eğitim Enstitüsü: İstanbul.
- Kılcan, B., Keçe, M. ve Çepni O. (2013). Sosyal bilgiler ders kitaplarında bilimsel içerik. Akbaba, B.(Ed.), *Sosyal bilgiler konu alanı ders kitabı inceleme kılavuzu* içinde (s. 80-104), Ankara: Pegem Akademi.
- Kılıç, A. ve Seven, S. (2007). *Konu alanı ders kitabı incelemesi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Kılıçoğlu, G. (2015). Sosyal bilgiler tanımı, dünyada ve ülkemizde gelişimi ve önemi. Safran, M.(Ed.), *Sosyal bilgiler öğretimi* içinde (s.4-14) Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Küçükahmet, L. (2003). Eğitim programlarında ders kitabının yeri. Küçükahmet, L.(Ed.), *Konu alanı ders kitabı inceleme kılavuzu* içinde (s. 2-16), Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Küçükahmet, L. (2000). *Öğretimde planlama ve değerlendirme*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- MEB (2005). *İlköğretim sosyal bilgiler dersi öğretim programı ve kılavuzu*. Devlet Kitapları Müdürlüğü: Ankara.
- MEB (2007). *Ders kitapları ile eğitim araçlarının incelenmesi ve değerlendirilmesine ilişkin yönerge*. Tebliğler Dergisi. Sayı: 2597
- MEB (2016). *Ders Kitapları ve Öğretim Araçları Yönetmeliği*. Erişim adresi http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2016_01/12113913_yonetmelikderskitaplari.pdf
- Miles, M. B. ve Huberman, A. M. (1994). *An expanded sourcebook qualitative data analysis*. California: Sage Publications. Thousands Oaks

- Okur, A. ve Arı, G. (2013). 6, 7, 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin okunabilirliği. *İlköğretim Online*, 12(1), (202-226). Erişim adresi <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/ilkonline/article/view/5000037815>
- Öztürk, C. (2014). Sosyal bilgiler öğretimi. Öztürk, C. , Keskin, S. C. ve Otluoğlu, R. (Ed.), *Sosyal bilgiler öğretiminde edebi ürünler ve yazılı materyaller* içinde (s. 1-25), Ankara: Pegem Akademi.
- Öztürk, C. (2007). Sosyal bilgiler: Toplumsal yaşama disiplinler arası bir yaklaşım. Öztürk, C.(Ed.), *Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi yapılandırmacı bir yaklaşım* içinde (s.1-28), Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Robinson, T. , Roden, T. ve Szabo, S. (2015). Readability levels show that social studies textbooks are written above grade level reading. *Journal Of Teacher Action Research*, 1(2),(100-112). Retrieved from http://www.practicalteacherresearch.com/uploads/5/6/2/4/56249715/robison_64-76.pdf
- Safran, M. (2008). Sosyal bilgiler öğretimine bakış, Tay, B. ve Öcal, A. (Ed.) *Özel öğretim yöntemleriyle sosyal bilgiler öğretimi* içinde (s. 1-19), Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Sever, S. (2006, 11). Çocukla yazınsal iletişim. *Çocuk ve İlk gençlik Edebiyatı Kurultayı Bildirileri*. İstanbul: Maltepe Üniversitesi Yayınları. Erişim adresi <http://kitaplar.ankara.edu.tr/dosyalar/pdf/840.pdf>
- Sönmez, V. (1997). *Sosyal bilgiler öğretimi ve öğretmen kılavuzu*. (2.baskı). Ankara:Anı Yayıncılık.
- Sönmez, V. (2005). *Hayat ve sosyal bilgiler öğretimi öğretmen kılavuzu*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Sözer, E. (1998). Sosyal bilgiler kapsamında sosyal bilgilerin yeri ve önemi, Can, G. (Ed.), *Sosyal bilgiler öğretimi* içinde (s.3-13), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Şencan, H. (2005). *Sosyal ve davranışsal ölçümlerde güvenilirlik ve geçerlilik*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Tay, B. (2005). Sosyal bilgiler ders kitaplarında öğrenme stratejileri. *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(1), 209-225. Erişim adresi <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/aeukefd/article/view/5000086585/5000080539>
- Tertemiz, N., Ercan, L. ve Kayabaşı Y. (2001). Ders kitabı ve eğitimdeki önemi. Küçükahmet, L. (Ed.), *Ders kitabı inceleme kılavuzu* içinde (s. 1-30), Ankara: Nobel Yayın.
- Uzun Turan, A. N. (2003). *İlköğretim 6. ve 7. sınıf öğrencileri ile sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal bilgiler ders kitaplarına ilişkin görüşleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Eskişehir.
- Yalınkılıç, K. (2011). Bir öğretim aracı olarak ders kitabı. Ülper, H. (Ed.), *Türkçe ders kitabı çözümleri* içinde (s. 1-20), Ankara: Pegem Akademi.

- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, M. (2016). *Ortaokul 6.Sınıf sosyal bilgiler ders kitabının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi: Eskişehir Örneği*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü: Afyon.
- Zorbaz, K. Z. (2007). Türkçe ders kitaplarındaki masalların kelime-cümle uzunlukları ve okunabilirlik düzeyleri üzerine bir değerlendirme. *Eğitimde kuram ve uygulama*, 3(1), 87-101. Erişim adresi <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/63274>

EKLER

Ek 1.

Öğretmen Görüşme Formu Soruları

1-İncelediğiniz Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının sağlamlığı hakkında ne düşünüyorsunuz?

2-İncelediğiniz Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının tasarımı hakkında neler söylersiniz?

3-İncelediğiniz Sosyal Bilgiler ders kitaplarının bilgilerinin öğrenci seviyesine uygunluğu konusunda neler söylersiniz?

4-İncelediğiniz Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Bilgilerin Yansıtılması adına ünite girişlerinde öğrencilerin merakını uyandıracak sorular, gazete haberleri, harita gibi unsurların tuttuğu yer hakkında neler söylersiniz?

5-İncelediğiniz Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında görsel özellikler nasıldır? Yazılı ve görsel materyallerin uyumu konusunda neler söylersiniz?

6-İncelediğiniz Sosyal Bilgiler Ders Kitapları dil ve anlatım özellikleri bakımından nasıldır? Gereksiz sözcük kullanımı ve metinlerin akıcılığı hakkında neler söylersiniz?

7-İncelediğiniz Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında ölçme ve değerlendirme sorularının yeterliliği bakımından neler söylersiniz?

8-İncelediğiniz Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında ölçme ve değerlendirme sorularının açık ve anlaşılır olması ve değerlendirme sorularının farklılıkları hakkında neler söylersiniz?

9-İdeal ders kitabı sizce nasıl olmalıdır?

Ek 2.

Ortaokul Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Künyesi

Sosyal Bilgiler 5. Sınıf ders kitabı

Yazar: Erhan Şahin

Yayınevi: Anadolu Yayıncılık

Yer: Ankara

Tarih: 2018

Sayfa sayısı: 208

Sosyal Bilgiler 6. Sınıf ders kitabı

Yazarlar: Faruk Gökalp Yılmaz, Hasan Bayraktar, Mustafa Kemal Özden, Murat Akpınar, Ömer Evin

Yayınevi: MEB Yayıncılık

Yer: Ankara

Tarih: 2018

Sayfa sayısı: 257

Sosyal Bilgiler 7. Sınıf ders kitabı

Yazarlar: Gökhan Gültekin, Murat Akpınar, Mustafa Nohutçu, Pınar Özerdoğan, Seher Aygün

Yayınevi: MEB Yayıncılık

Yer: Ankara

Tarih: 2018

Sayfa sayısı :256

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı: Özgür Kulalı

Doğum Yeri ve Tarihi: 24.09.1991

Eposta: Ozgur_0948@hotmail.com

Telefon:0534 322 66 43

EĞİTİM BİLGİLERİ

Derece	Kurum	Yıl
İlkokul	Mahmut Esat Bozkurt İ.Ö.O.	1998-2002
Ortaokul	Mahmut Esat Bozkurt İ.Ö.O.	2002-2005
Lise	Derici Mustafa Gürbüz Anadolu Lisesi	2005-2009
Üniversite	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi	2010-2014

İŞ TECRÜBESİ

Görev	Kurum	Yıl
Sosyal Bilgiler Öğretmeni	Elit Etüt Merkezi	2015-2019